

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

за темою:

Модернізація податкової політики держави у сфері забезпечення
екологічної безпеки

Виконав: студент групи ПУ23-1зм
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Нікулін А.А.

Перевірила: Критенко Олена

Олександрівна

к. держ. упр., доц., доцент кафедри
публічного управління та митного
адміністрування

Рецензент _____
(місце роботи)

_____
(посада)

_____
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Нікулін А.А. : Модернізація податкової політики держави у сфері забезпечення екологічної безпеки

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2024.

Мета магістерської роботи полягає в дослідженні теоретичних основ модернізації податкової політики держави у контексті забезпечення екологічної безпеки, а також аналізу впливу податкових механізмів на економічний розвиток з акцентом на екологічні аспекти.

У роботі детально розглянуто поняття екологічної безпеки, її взаємозв'язок з податковою політикою та економічним розвитком країни. Окрему увагу приділено аналізу податкових інструментів, що стимулюють розвиток екологічно чистих технологій та інвестицій у сфері охорони навколишнього середовища. Проаналізовано міжнародний досвід застосування податкових стимулів для підтримки «зелених» інвестицій та сталого розвитку, а також можливості адаптації цих механізмів до національних умов України.

У роботі вивчено основні типи податкових систем та механізмів, що можуть сприяти забезпеченню екологічної безпеки, а також проведено оцінку впливу податкової політики на ключові сектори економіки, включаючи енергетику, промисловість та сільське господарство. Розглянуто основні проблеми і виклики, з якими стикається Україна у сфері екологічного оподаткування, та запропоновано шляхи вдосконалення податкових механізмів для стимулювання екологічної модернізації економіки.

Зокрема, в роботі також запропоновано методи оцінки ефективності податкових інструментів для забезпечення екологічної безпеки, що дозволяють врахувати як екологічні, так і економічні аспекти розвитку. Крім того, розглянуто рекомендації щодо оптимізації податкового адміністрування, що можуть підвищити ефективність реалізації екологічної політики в Україні.

Ключові слова: податкова політика, екологічна безпека, податкові стимули, зелені інвестиції, сталий розвиток, економіка, управління.

SUMMARY

Nikulin A.A. Modernization of the state tax policy in environmental safety

Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 281 "Public management and administration". University of Customs and Finance, Dnipro, 2024.

The goal of the master's thesis consists in the study of the theoretical foundations of the modernization of the tax policy of the state in the context of ensuring environmental security, as well as the analysis of the impact of tax mechanisms on economic development with an emphasis on environmental aspects.

The concept of environmental security, its relationship with tax policy and economic development of the country is considered in detail in the work. Particular attention is paid to the analysis of tax instruments that stimulate the development of environmentally friendly technologies and investments in the field of environmental protection. The international experience of using tax incentives to support "green" investments and sustainable development is analyzed, as well as the possibility of adapting these mechanisms to the national conditions of Ukraine.

The work examines the main types of tax systems and mechanisms that can contribute to ensuring environmental security, and also assesses the impact of tax policy on key sectors of the economy, including energy, industry and agriculture. The main problems and challenges faced by Ukraine in the field of environmental taxation are considered, and ways to improve tax mechanisms to stimulate ecological modernization of the economy are proposed.

In particular, the work also offers methods for assessing the effectiveness of tax instruments to ensure environmental security, which allow taking into account both ecological and economic aspects of development. In addition, the recommendations regarding the optimization of tax administration, which can increase the effectiveness of the implementation of environmental policy in Ukraine, are considered.

Keywords: tax policy, environmental safety, tax incentives, green investments, sustainable development, economy, management.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	9
1.1. Поняття екологічної безпеки та її значення в контексті податкової політики	9
1.2. Роль податкової політики в забезпеченні екологічної безпеки	15
1.3. Вплив податкових механізмів на сталий розвиток і охорону навколишнього середовища	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ	26
2.1. Оцінка ефективності поточної податкової політики в екологічній сфері в Україні	26
2.2. Взаємозв'язок податкової політики та екологічних результатів у ключових галузях економіки	35
2.3. Проблеми у впровадженні екологічних податкових стимулів в Україні	41
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ	47
3.1. Міжнародний досвід у застосуванні податкових інструментів для забезпечення екологічної безпеки	47
3.2. Перспективи реформування податкової політики для підтримки екологічних ініціатив в Україні	58
3.3. Рекомендації щодо модернізації податкової системи для сприяння екологічній безпеці	63
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71

ВСТУП

Актуальність дослідження теми «Модернізація податкової політики держави у сфері забезпечення екологічної безпеки» обумовлена нагальною потребою адаптації податкової системи до сучасних екологічних викликів та глобальних тенденцій сталого розвитку. У контексті швидких змін клімату, зростання забруднення навколишнього середовища та посилення екологічних загроз, основними напрямками розвитку економіки мають стати збереження природних ресурсів, енергоефективність і впровадження сталих технологій. У цьому процесі важливу роль відіграє податкова політика, оскільки вона безпосередньо впливає на економічні стимули для розвитку екологічно безпечних технологій та забезпечення стабільності екологічної ситуації в країні.

Забезпечення екологічної безпеки є важливим елементом сталого розвитку будь-якої країни. Податкова система, як основний інструмент економічної політики держави, має великий потенціал для реалізації екологічних цілей через використання податкових механізмів для стимулювання розвитку «зелених» технологій, енергоефективних та ресурсозберігаючих виробництв. У той же час, правильно структурована податкова політика здатна забезпечити баланс між економічним розвитком та охороною навколишнього середовища, що є ключовим завданням для більшості розвинених країн.

Модернізація податкової політики в контексті екологічної безпеки стає необхідною умовою для забезпечення національного та глобального сталого розвитку. З одного боку, податкові стимули можуть заохочувати підприємства та громадян до впровадження екологічно чистих технологій та зменшення викидів забруднюючих речовин, з іншого – невдало впроваджена політика може привести до посилення екологічних ризиків і погіршення стану навколишнього середовища. Тому одним із головних завдань сучасної податкової реформи є створення такого механізму, який одночасно

стимулюватиме економічний розвиток і забезпечуватиме збереження природних ресурсів.

У рамках дослідження особливу увагу слід приділити питанням інтеграції екологічних принципів у податкову політику, розробці ефективних податкових стимулів для «зелених» інвестицій, а також створенню податкових інструментів, які допомагатимуть підприємствам знижувати негативний вплив на навколишнє середовище. Важливою є також адаптація податкової політики до нових глобальних викликів, зокрема змін клімату та стійких процесів економічної інтеграції, що вимагають ефективних рішень на національному та міжнародному рівнях.

З огляду на це, дана дипломна робота має на меті дослідити процеси модернізації податкової політики в Україні в контексті забезпечення екологічної безпеки, визначити ключові проблеми та запропонувати ефективні рішення для покращення податкової системи з урахуванням екологічних факторів. Оскільки сучасна екологічна політика передбачає не лише інтеграцію екологічних вимог у державне управління, але й впровадження системи заохочень та покарань для суб'єктів господарювання, це питання набуває особливої важливості.

Мета дипломної роботи полягає в комплексному дослідженні процесів модернізації податкової політики з акцентом на забезпечення екологічної безпеки в Україні та інших країнах, а також у розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення податкової системи для досягнення екологічних цілей.

Досягнення цієї мети вимагає виконання наступних завдань:

- дослідити поняття екологічної безпеки та її значення в контексті податкової політики
- визначити роль податкової політики в забезпеченні екологічної безпеки
- з'ясувати вплив податкових механізмів на сталий розвиток і охорону навколишнього середовища

- проаналізувати ефективності поточної податкової політики в екологічній сфері в Україні
- виявити взаємозв'язок податкової політики та екологічних результатів у ключових галузях економіки, а також проблеми у впровадженні екологічних податкових стимулів в Україні
- дослідити міжнародний досвід застосування податкових стимулів для забезпечення екологічної безпеки;
- оцінити можливості адаптації міжнародних моделей податкового стимулювання до національних умов України;
- визначити перспективи реформування податкової політики для підтримки екологічних ініціатив в Україні
- розробити рекомендації щодо модернізації податкової системи для сприяння екологічній безпеці.

Об'єктом дослідження є податкова система України та її здатність інтегрувати екологічні принципи в контексті сталого розвитку.

Предметом дослідження є механізми застосування податкових стимулів для забезпечення екологічної безпеки, а також взаємозв'язок між податковими інструментами та ефективністю екологічної політики держави.

Методи дослідження включають аналіз існуючих теоретичних підходів, порівняльний аналіз міжнародного досвіду, розробку рекомендацій на основі вивчення практичних прикладів. Зокрема, буде використано методи порівняння, узагальнення, а також кількісного та якісного аналізу екологічних та економічних показників.

Наукова новизна роботи полягає у розробці нових підходів до оцінки податкових механізмів для забезпечення екологічної безпеки, зокрема, в удосконаленні методики аналізу ефективності екологічних податкових стимулів та адаптації міжнародного досвіду до реалій України. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані для вдосконалення податкової політики в Україні та інших країнах,

сприяючи сталому розвитку, залученню інвестицій та поліпшенню екологічного стану.

Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, три розділи (дев'ять підрозділів), висновки, загальний обсяг яких складає 76 сторінок. Список використаних джерел містить 50 найменувань. У роботі вміщено 3 рисунки та 1 таблицю. Положення основного тексту доповнює матеріал, викладений у 1 додатку.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1 Поняття екологічної безпеки та її значення в контексті податкової політики

Поняття екологічної безпеки викладено в статті 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», яка визначає її як стан навколишнього природного середовища, за якого унеможливлено погіршення екологічної обстановки та загрозу здоров'ю людей [1].

Екологічна безпека в Україні забезпечується шляхом здійснення комплексного комплексу взаємопов'язаних політичних, економічних, технічних, організаційних, правових та інших заходів. Це важливий компонент як національної, так і транснаціональної безпеки, що захищає право людини на безпечне довкілля, яке підтримує здоров'я та життя, а також забезпечує стійке відтворення природних ресурсів через регулювання технологічної діяльності.

Екологічну безпеку можна оцінювати на різних рівнях, включаючи глобальний, регіональний, локальний і окремі території в межах держав або їх підрозділів. Це стосується різних геосистем, починаючи від біогеоценозів (таких як агро- та урбоценози) і закінчуючи біосферою в цілому[5].

Екологічна безпека, як правило, оцінюється щодо конкретних сфер, включаючи національні території, регіони, адміністративні райони, населені пункти (міста та села) або ключові сектори національної економіки, такі як нафта і газ, промисловість, транспорт, енергетика, гірничодобувна промисловість, хімія та зв'язок.

До об'єктів екологічної безпеки належать усі ключові для благополуччя суб'єктів безпеки елементи, такі як права особи, матеріальні та духовні

потреби, природні ресурси та навколишнє середовище, яке є основою розвитку держави та суспільства.

Державна політика України щодо охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки ґрунтується на статті 16 Конституції України. У статті підкреслюється відповідальність держави за підтримання екологічної рівноваги, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду українського народу. Екологічна політика держави, як і будь-яка інша політика, має ґрунтуватися на міцній законодавчій базі, яка складається із законів, актів та нормативних актів. Однак, особливо в перехідний період, ця система повинна бути гнучкою, дозволяючи швидко реагувати на зміни навколишнього середовища та здатність адаптуватися до складних ситуацій. Ця гнучкість має вирішальне значення для подолання екологічних криз і виконання природоохоронної ролі держави[11].

Реалізація цих політик здійснюватиметься через систему екологічного права. Законодавча база повинна забезпечувати чіткі цілі, формальну ясність і загальну застосовність. Він має регулювати екологічні відносини та підтримувати превентивні, оперативні, стимулюючі та примусові заходи щодо фізичних і юридичних осіб щодо використання природних ресурсів і поводження з відходами, а також юридичну відповідальність за порушення природоохоронного законодавства. Вивчення, аналіз та узагальнення законодавчої практики у сфері охорони навколишнього природного середовища буде зосереджено на двох основних напрямках:

- Розробка та затвердження екологічних нормативів використання природних ресурсів (таких як надра, вода, ґрунт, повітря, рослинність тощо).
- Створення та затвердження еколого-економічних показників державного контролю за станом довкілля та діяльністю суб'єктів господарювання [19].

Значною віхою у зміцненні природоохоронної системи стало прийняття Конституції України 28 червня 1996 р. [9]. У Конституції прямо визначено, що

забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги в Україні є обов'язком держави (ст. 16) [9]. Він гарантує громадянам право на вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (ст. 50) і зобов'язує кожного не завдавати шкоди природі та відшкодовувати завдану довкіллю шкоду (ст. 66).

Законодавча основа забезпечення екологічної безпеки закладена в Конституції України, прийнятій на п'ятій сесії Верховної Ради 28 червня 1996 року та підкріплена іншими екологічними законами та спеціальними законами.

Основні положення Конституції включають:

- Визнання життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності та безпеки людини найвищою соціальною цінністю (ст. 3).
- Обов'язки держави щодо забезпечення екологічної безпеки, управління екологічною рівновагою, ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду України (ст. 16)[9].
- Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на відшкодування шкоди, завданої порушенням цього права, право на вільний доступ і поширення інформації про довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту (ст. 50). Конституція також зобов'язує громадян утримуватися від заподіяння шкоди природі (ст. 66)[11].
- Конституція наділяє Президента України, Верховну Раду, Кабінет Міністрів та інші органи виконавчої влади конкретними повноваженнями щодо охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Наприклад, Конституція наділяє Президента повноваженнями оголошувати надзвичайний стан в Україні або в окремих регіонах, а також у разі потреби визначати окремі території зонами надзвичайної екологічної ситуації.

Крім того, в Україні прийнято кілька ключових законів і нормативних актів у цій сфері, зокрема:

- Закон про охорону навколишнього середовища

- Закон про тваринний світ
- Закон про природно-заповідний фонд
- Закон про охорону атмосферного повітря
- Лісовий кодекс України
- Водний кодекс України
- Земельний кодекс України
- Кодекс України про надра

У рамках поточних пріоритетів в Україні планується розробка законопроектів про рекреаційні зони, лікувально-рекреаційні зони та зони з особливими умовами природокористування. Він також має на меті розробку проектів нормативно-правових актів, які затверджуються Кабінетом Міністрів, зокрема нормативно-правових актів про відшкодування шкоди довкіллю, екологічний моніторинг, екологічний аудит та екологічне ліцензування.

Міністерство охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України (Мінекобезпеки) відповідає за формування, забезпечення та реалізацію державної політики щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання та відновлення природних ресурсів. Це міністерство керує нормативно-правовою базою, здійснює комплексний екологічний контроль, координує дії щодо охорони, використання та відтворення природних ресурсів. Численні наукові інститути, зокрема ті, що належать до Національної академії наук (НАН), такі як Інститути ботаніки, Зоології, Гідробіології, Географії та інші, сприяють дослідженням і розробці політики Міністерства. Українська академія аграрних наук (УААН) також відіграє ключову роль, її інститути зосереджені на таких галузях, як землеустрій, сільське господарство, агроекологія та ветеринарія. Крім того, навчальні заклади та спеціалізовані науково-дослідні центри, включаючи Український науково-дослідний інститут екологічних проблем та Український науковий центр екології моря, забезпечують важливий науковий внесок під наглядом Міністерства[10].

Ефективне державне регулювання у цій сфері підтримується дієвою системою екологічного моніторингу. Ця система, відома як екологічний моніторинг, передбачає використання сучасних інструментів для постійної оцінки та прогнозування стану навколишнього середовища. Він відіграє вирішальну роль у підтримці процесів прийняття рішень, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки, збереження природних екосистем і сприяння відповідальному використанню природних ресурсів [11].

Державна система моніторингу довкілля призначена для забезпечення реалізації екологічної політики України. Ця політика спрямована на відповідальне використання природних ресурсів, збереження сприятливого для суспільного добробуту навколишнього середовища, вирішення проблем, що виникають внаслідок забруднення навколишнього середовища, стихійних лих і техногенних аварій. Політика також надає пріоритет міжнародній співпраці щодо збереження біорізноманіття, пом'якшення наслідків зміни клімату, захисту лісів і відновлення ключових водойм, таких як Дніпро, Дунай, Чорне та Азовське моря.

Державна система екомоніторингу – це комплексна інформаційна система, яка збирає, обробляє та зберігає дані про стан довкілля. Він має на меті забезпечити ретельну оцінку та прогнозування природного середовища та умов життя, допомагаючи розробити обґрунтовані рекомендації для прийняття рішень на різних рівнях управління. Система також життєво важлива для виконання міжнародних зобов'язань України в екологічних угодах і проектах.

Екологічний моніторинг здійснюється через довгострокову Державну програму, яка визначає узгоджені цілі, завдання та території моніторингу. Ця програма передбачає співпрацю між міністерствами, органами виконавчої влади, підприємствами та організаціями незалежно від форм власності для збору та обробки даних про навколишнє середовище та здійснення відповідних заходів для покращення екологічного стану.

Забезпечення обов'язкового виконання Державної програми екологічного моніторингу покладається на Міністерство та інші органи виконавчої влади. На

суб'єктів цієї системи покладено завдання збору та аналізу даних про якість навколишнього середовища та вжиття необхідних заходів для покращення екологічного стану, забезпечення сталого використання ресурсів та гарантування якості природних ресурсів [23].

Державна система екомоніторингу охоплює різноманітні екологічні процеси на місцевому, регіональному та національному рівнях, включаючи промислові зони, міські агломерації, басейни великих річок та заповідні території. Країна поділена на зони екологічного ризику, де встановлено нормативи регулювання виробничо-господарської діяльності з урахуванням екологічних, соціальних та економічних умов [12].

Реалізація природоохоронних програм потребує значного фінансування, але Україна стикається з фінансовими обмеженнями в найближчі роки. Щоб вирішити цю проблему, важливо визначити пріоритети ключових сфер і проблем для реалістичних, економічно ефективних рішень. Основними критеріями пріоритетності мають бути погіршення здоров'я населення через забруднення, економічні втрати від деградації навколишнього середовища, загрози біорізноманіттю та екосистемам, а також ефективність природоохоронних заходів.

Екологічна безпека є важливою складовою національної безпеки України, що визначає захист навколишнього середовища, запобігання його погіршенню та забезпечення безпечних умов для життя і здоров'я людей. Вона охоплює державні, правові, економічні та організаційні заходи, які спрямовані на підтримку здорового стану навколишнього середовища і раціональне використання природних ресурсів. Це вимагає інтеграції екологічної безпеки в усі аспекти державного управління, включаючи податкову політику.

У контексті податкової політики екологічна безпека передбачає розробку та впровадження таких податкових інструментів, які сприятимуть збереженню екологічної рівноваги, заохоченню використання екологічно чистих технологій і зменшенню негативного впливу на навколишнє середовище. Зокрема, податкові механізми можуть бути орієнтовані на стимулювання підприємств до

скорочення шкідливих викидів, економії енергоресурсів та відновлення природних ресурсів.

Також податкові інструменти можуть використовуватись для забезпечення сталого розвитку економіки, зокрема через фінансування природоохоронних заходів, компенсацію шкоди від екологічних порушень та розвиток інфраструктури для збереження природних ресурсів. Тому ефективна податкова політика є важливим інструментом для підтримки екологічної безпеки та досягнення сталого розвитку національної економіки.

1.2 Роль податкової політики в забезпеченні екологічної безпеки

Податкові інструменти екологічного регулювання в Україні знаходяться на стадії формування і потребують як точкового, так і комплексного вдосконалення. Основною ідеєю екологічного оподаткування є концепція "подвійної вигоди", згідно з якою економічне стимулювання охорони навколишнього середовища та збереження ресурсів через запровадження екологічних податків повинно супроводжуватися пропорційним зменшенням податкового навантаження на інші об'єкти оподаткування, зокрема на доходи.

На сьогодні основною нормативною базою в Україні для екологічного оподаткування є Податковий кодекс, згідно з яким екологічний податок є обов'язковим національним платежем, що стягується за викиди забруднюючих речовин в атмосферу, скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти, розміщення відходів та управління радіоактивними відходами. Ці податки стосуються різних суб'єктів, зокрема підприємств, некомерційних організацій, бюджетних установ та іноземних представництв, які здійснюють свою діяльність на території України, а також на її континентальному шельфі та в ексклюзивній економічній зоні.

Екологічний податок в Україні стягується з таких видів діяльності:

– Викиди забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел забруднення.

- Скиди забруднювальних речовин у водні об'єкти.
- Розміщення відходів, за винятком деяких видів відходів, що використовуються як вторинна сировина на територіях підприємств.
- Генерація і тимчасове зберігання радіоактивних відходів виробниками, що перевищує терміни, передбачені спеціальними ліцензійними умовами.

Водночас в європейському регуляторному полі для екологічного оподаткування застосовується більш диференційований підхід до об'єктів оподаткування. Зокрема, існують чотири основні групи податків на екологічні об'єкти:

- Податки на енергію, які охоплюють податки на енергетичні ресурси, як для транспорту, так і для домашніх потреб (наприклад, на бензин, дизельне паливо, природний газ, електричну енергію, вугілля та викиди вуглекислого газу).
- Податки на транспорт, які стосуються власності та використання різних видів транспортних засобів, їх ремонту та обслуговування.
- Податки на забруднення, які стягуються за викиди забруднюючих речовин в атмосферу, скиди у водні об'єкти, утворення твердих відходів, шумове забруднення тощо.
- Податки на ресурси, які пов'язані з видобутком або використанням природних ресурсів, таких як вода та ліс.

Податки на енергію і транспорт, здебільшого, виконують регуляторну функцію, яка проявляється в встановленні та моніторингу рівня податкового навантаження, а також у стимулюванні змін у поведінці суб'єктів управління, таких як зменшення споживання енергії та оновлення транспортних засобів на такі, що мають менший негативний вплив на навколишнє середовище. Податки на забруднення та ресурси переважно мають стимулюючий характер і орієнтовані на зміни у рівні забруднення навколишнього природного середовища через реорганізацію виробничих і споживчих процесів, а також мінімізацію випадків використання природних ресурсів. Усі групи податків

також виконують фіскальну функцію, обсяг якої залежить від ставки податку та інших елементів екологічного оподаткування.

До основних форм використання податкових інструментів для екологічних цілей можна віднести такі:

- Екологічний податок для громадян, що спрямований на мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище, популяризований у Франції.

- Податок, який спрямований на вирішення глобальних, національних або регіональних екологічних проблем, зокрема податок на ліквідацію наслідків Чорнобильської катастрофи, а також місцеві податки для охорони конкретних природних об'єктів (лісів, озер, боліт) у деяких країнах ЄС.

- Податок на транзит товарів через країну, що в Україні застосовується лише частково для екологічних цілей.

- Екологічний податок на транспортні засоби, який використовується в більшості країн ЄС, Канаді, Японії та інших.

- Екологічний податок на авіап перевезення, що включений до загальних ставок податку на здійснення цього виду діяльності в країнах (Канада, США, Данія, Норвегія, Швеція), а також на транзит через територію цих країн, що є стандартним для міжнародних правил.

- Податок на окремі групи товарів, зокрема на мінеральні добрива (Норвегія, Швеція), пестициди (Данія, Франція, Угорщина), пластикові упаковки (Данія, Ісландія), акумулятори (Данія, Японія), розчинники (Данія), мастила (Фінляндія, Франція, Норвегія).

- Диференційований екологічний податок на пальне в залежності від наявності екологічно шкідливих компонентів: свинець (в більшості країн), вуглець (Данія, Фінляндія, Нідерланди, Норвегія), сірка (Бельгія, Данія, Франція, Польща, Швеція), оксиди азоту (Чехія, Франція, Польща, Швеція).

Важливо зазначити, що в Україні, як і в багатьох країнах ЄС, податки на забруднення та ресурси мають значну роль у досягненні екологічних цілей. Завдяки таким податкам можливо суттєво зменшити рівень забруднення та стимулювати підприємства та громадян до більш ощадливого використання

природних ресурсів. Це також сприяє розвитку екологічно чистих технологій і відновлювальних джерел енергії, що є важливими кроками до сталого розвитку країни.

Податкова база для розробки нової моделі екологізації національних економік, спрямованої на забезпечення добробуту, стикається з проблемою неузгодженості з існуючими фіскальними та соціальними концепціями. Це ще більше ускладнюється новими проблемами, такими як зміна клімату, старіння населення, екологічна та продовольча кризи, кризи державних фінансів, а також зростаючі вимоги до кількості та якості суспільних благ. Вирішення цих питань вимагає комплексного перегляду основоположних принципів макроекономіки та інституційного аналізу держав добробуту в контексті екологічного розвитку.

Щоб пом'якшити глобальне потепління та утримати підвищення температури значно нижче 2°C, як зазначено в Паризькій угоді, найефективнішим підходом для країн є відмова від використання вугілля. Розвинуті країни прагнуть поступово відмовитися від вугілля до 2030 року, Китай – до 2040 року, а решта країн – до середини століття. Без цього зрушення зросте залежність від дорожчих і шкідливих для навколишнього середовища технологій, що призведе до зростання викидів у другій половині 21 століття[6].

Зараз багато країн ЄС заохочують розвиток енергоефективних технологій за допомогою різних фінансових інструментів, включаючи бюджетні та податкові стимули. Наприклад, Україна перейняла практику ЄС щодо стимулювання сектору електротранспорту, який завдяки залученню світових виробників автомобілів може створити нові робочі місця, збільшити внесок автомобільної промисловості у ВВП та зменшити викиди парникових газів.

В Україні екологічне регулювання через податкову систему все ще перебуває в стадії розвитку. Необхідно доопрацювати цю систему шляхом внесення певних змін і коригувань. Порівняльний аналіз екологічного оподаткування в Україні та інших країнах, зокрема в ЄС, виявляє кілька напрямків, які потребують вдосконалення. Вони включають запровадження податків на стимулятори росту та антибіотики в кормах для тварин,

оподаткування продуктів і упаковки, що містять небезпечні речовини, поступове підвищення податків на забруднення до європейського рівня та запровадження податків для усунення негативного впливу фізичних і біологічних факторів. Крім того, важливо відстежувати існуючі та майбутні податкові переваги, такі як звільнення від митних платежів для обладнання для захисту навколишнього середовища або прискорену амортизацію для технологій, які сприяють ресурсо- та енергоефективності.

Підсумовуючи, сучасна концепція екологічного розвитку вимагає інноваційних підходів, у тому числі в податковій сфері. Податки відіграють вирішальну роль як інструмент регулювання для галузей, які своєю діяльністю можуть завдати шкоди навколишньому середовищу. Екологічні податки зараз визнаються ключовим фактором сприяння сталому розвитку національних економік. Ці податки мають генерувати фінансові ресурси, достатні для задоволення екологічних, економічних і соціальних потреб, підтримуючи зусилля держави щодо захисту довкілля. Щоб досягти цього, необхідно здійснити відповідні регуляторні та інституційні зміни, узгодивши національну екологічну політику з принципами податкового законодавства та законодавства про охорону навколишнього середовища, прийнятого в ЄС, де екологічні податки є основним джерелом фінансування екологічних ініціатив.

1.3 Вплив податкових механізмів на сталий розвиток і охорону навколишнього середовища

Податок на навколишнє середовище спрямований на фінансування заходів з охорони навколишнього середовища та має бути достатнім для компенсації шкоди, заподіяної забруднювачами природному середовищу. Уряд зацікавлений як у максимізації надходжень від екологічного податку, оскільки це є важливим джерелом доходу для бюджету, так і в мінімізації забруднення, яке завдає шкоди навколишньому середовищу. Це створює певний конфлікт

інтересів, який відображається через низку факторів, вплив яких детально описаний у таблиці 1.

Таблиця 1.1

Взаємозв'язок основних факторів у сфері екологічного оподаткування

Фактор	Взаємодія з:	Обсяги доходів від екологічного податку
Кількість суб'єктів господарювання, що підлягають екологічному оподаткуванню	Прямий	Зворотній
Інтенсивність такої діяльності	Прямий	Зворотній
Використання технологій, що знижують негативний вплив діяльності на навколишнє середовище	Зворотній	Прямий
Ставки екологічного податку	Прямий	Прямий

Джерело: складено автором за [13].

Примітка: підвищення ставок екологічного податку може призвести до поліпшення стану навколишнього середовища, якщо доходи від податку спрямовуються на заходи з охорони природи, а також якщо це стимулює забруднювачів до модернізації виробництва для зниження податкового навантаження.

Доходи від екологічного податку включають платежі за такі види діяльності:

- Стаціонарні викиди забруднювачів у атмосферу
- Скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти
- Генерація та управління відходами
- Управління радіоактивними відходами
- Інші види діяльності

Загальна кількість викидів забруднювачів в атмосферу від стаціонарних джерел загалом зменшується. Однак значна частина цього зниження відбувається завдяки скороченню бізнес-активності, а не завдяки модернізації виробництва та впровадженню екологічних технологій. Платежі екологічного податку за викиди в атмосферу зростають (за винятком 2015 року), і ця категорія займає значну частку у загальних доходах від екологічного податку (37-63%). Для місцевих бюджетів платежі за викиди в атмосферу формують

основну частину доходів від екологічного податку. Так, у 2016 році 74% доходів місцевих бюджетів від екологічного податку становили кошти від оподаткування викидів забруднювачів в атмосферу.

Скиди забруднених вод у водні об'єкти зменшуються, як і загальний обсяг скиду забруднених вод. Також спостерігається тенденція до зниження кількості підприємств, які здійснюють скиди забруднених вод у поверхневі водні об'єкти. Однак частка забруднених вод у загальному обсязі скинутих вод зменшилася з 21% у 2011 році до 13% у 2016 році, що є позитивною тенденцією. Водночас сума доходів від екологічного податку, сплачених за скиди забруднених вод у водні об'єкти, є незначною і складає лише 3-4% від загальних надходжень від екологічного податку. Цей показник зростає переважно через підвищення ставок екологічного податку [20].

В Україні існують значні проблеми з управлінням відходами, які пов'язані з великими обсягами накопичених відходів. З 2013 року обсяги утворення відходів почали зменшуватися, але водночас відсоток утилізованих відходів залишався стабільним (29-30%), що свідчить про те, що обсяги відходів, що утилізуються, зростають, і ця тенденція є позитивною. Частка спалювання відходів є незначною, але її збільшення (з 0,2% до 0,5%) є негативною тенденцією, особливо на фоні зменшення загальних обсягів утворених відходів. Утилізація відходів на спеціально відведених місцях залишається основним методом управління відходами в Україні (незважаючи на зменшення частки утилізації відходів з 62% до 53%). Приблизно половина всіх відходів утилізується на місцях накопичення. Сума доходів від екологічного податку з цього виду діяльності (за винятком 2015 року) зростає, і її частка в загальних доходах від екологічного податку становить 18-25% (для місцевих бюджетів – до 35%) [24].

Платежі екологічного податку за утворення та тимчасове зберігання радіоактивних відходів зростають. Ця категорія становить 14-26% від загальних доходів екологічного податку, і оскільки всі кошти від оподаткування радіоактивних відходів спрямовуються до державного бюджету, ця частка є

значною, досягаючи 64% у загальних надходженнях державного бюджету від екологічного податку.

Протягом періоду існування екологічного податку в Україні, його сума зазнала суттєвих коливань. Спочатку, в 2014 році, відбулося значне зростання надходжень, але вже в 2015 році спостерігався різкий спад. Водночас у 2016 році обсяг надходжень знову різко зріс. Загалом, загальна сума сплаченого екологічного податку в Україні за досліджуваний період збільшилася більше ніж удвічі [34].

Цей стійкий ріст надходжень можна пояснити постійним підвищенням ставок екологічного податку, що відбувалося протягом усього часу його існування. З моменту впровадження цього податку його частка в бюджетних надходженнях країни була значною, хоча зазвичай вона залишалася на досить низькому рівні в порівнянні з іншими податками.

Щодо розподілу надходжень від екологічного податку, то слід зазначити, що з моменту його введення вони розподіляються між різними рівнями бюджетної системи України. Згідно з чинним законодавством, частина екологічного податку (за винятком тієї, що стосується радіоактивних відходів) спрямовується на місцеві та державний бюджети. У той же час, податок на радіоактивні відходи повністю надходить до державного бюджету. Однак динаміка надходжень до місцевих і державних бюджетів не була стабільною. Це пояснюється змінами у пропорціях розподілу цих коштів.

У 2013-2014 роках спостерігалася тенденція до централізації надходжень від екологічного податку, тобто більше коштів спрямовувалося до державного бюджету. Однак після 2015 року, в рамках проведення міжбюджетної реформи, частина екологічного податку була збільшена, а відповідно, значна його частина (крім тієї, що стосується радіоактивних відходів) стала залишатися в розпорядженні місцевих бюджетів. Важливим є те, що за кілька років після цих змін частка податку, що залишалася на рівні місцевих бюджетів, значно зросла [36].

Незважаючи на те, що основна частина надходжень від екологічного податку йде в місцеві бюджети, розподіл всього податку показує більшу централізацію, що зумовлено часткою, яка спрямовується саме на радіоактивні відходи. Так, у 2016 році 68% усіх надходжень від екологічного податку залишалися в розпорядженні місцевих бюджетів. Цей розподіл є важливим індикатором для визначення фінансової автономії місцевих органів влади, оскільки екологічний податок може мати значний вплив на фінансування екологічних заходів на місцевому рівні [38].

Крім того, пропорції розподілу екологічного податку в межах місцевих бюджетів визначають його роль у формуванні доходів на місцях. В основному кошти від цього податку залишаються в регіональних та міських бюджетах, зокрема в містах обласного підпорядкування. Це підкреслює важливість екологічного податку для фінансування місцевих ініціатив, пов'язаних з охороною навколишнього середовища. Однак варто зазначити, що значні відмінності в обсягах надходжень спостерігаються в різних регіонах України. Найбільші надходження від екологічного податку мали Дніпропетровська, Донецька та Запорізька області, тоді як найменші суми надходили у Чернівецькій, Тернопільській та Волинській областях.

Ці регіональні відмінності в значній мірі відповідають рівню забруднення навколишнього середовища в цих областях, що свідчить про прямий зв'язок між обсягами податку та ступенем екологічного навантаження на певні території. Наприклад, райони з найбільшими промисловими підприємствами і, відповідно, найбільшим забрудненням, мали найвищі обсяги сплати екологічного податку. Така закономірність вказує на те, що екологічний податок виконує функцію компенсації для територій, що зазнають найбільше екологічне навантаження.

Якщо ж розглядати загальну частку екологічного податку в бюджетних надходженнях, то її значення в Україні залишається невеликим. Всього лише 0,5-1,3% від загальної суми податкових надходжень до консолідованого бюджету складає екологічний податок. Частка цього податку в державному

бюджеті становить від 0,3% до 1,2%, а в місцевих бюджетах—менше 3%. Це свідчить про те, що хоча екологічний податок є важливим для конкретних регіонів, він не займає значну частку в загальній структурі бюджетних надходжень.

У регіонах частка екологічного податку в податкових надходженнях варіюється від 0,2% до 15,6%. Найбільший вплив на формування податкових надходжень мали екологічні податки в Житомирській, Донецькій, Луганській та Івано-Франківській областях. Однак варто зазначити, що в більшості місцевих бюджетів спостерігається значна залежність від дотацій з державного бюджету. У регіонах, де спостерігається менша частка екологічного податку в доходах, до 50% бюджетних надходжень складаються з трансфертів від держави.

У загальному контексті екологічний податок займає малу частку в доходах консолідованого бюджету, що ставить під сумнів його здатність виконувати суттєву фінансову роль на рівні держави чи місцевих органів влади. Це може свідчити про необхідність пошуку додаткових джерел фінансування для екологічних заходів, що відповідатимуть сучасним викликам у сфері охорони навколишнього середовища [42].

Проте незважаючи на це, екологічний податок може бути важливим інструментом для досягнення екологічних цілей на місцевому рівні, де його значення є більшим. Цей податок надає можливість місцевим органам влади фінансувати заходи щодо покращення стану навколишнього середовища, такі як захист водних ресурсів, очищення повітря, зменшення обсягів виробничих і побутових відходів, а також заходи, пов'язані з ядерною та радіаційною безпекою.

Однак для забезпечення більш ефективного використання екологічного податку, важливо забезпечити його прозорий розподіл і використання, а також моніторинг витрат на екологічні заходи. В Україні для фінансування екологічних заходів існують різні нормативно-правові акти, які визначають, як мають розподілятися кошти від екологічного податку, а також які конкретні заходи підлягають фінансуванню за рахунок цього податку. Серед найбільш

важливих напрямків, що фінансуються за рахунок екологічного податку, можна виділити охорону водних ресурсів, захист атмосферного повітря, раціональне використання та утилізацію відходів, а також ядерну та радіаційну безпеку.

Особливо важливим є фінансування заходів, спрямованих на забезпечення ядерної та радіаційної безпеки, оскільки саме ці заходи потребують найбільших фінансових витрат і мають специфічні вимоги до фінансування. Враховуючи, що частина екологічного податку, що стосується радіоактивних відходів, спрямовується тільки на фінансування державного бюджету, це підкреслює важливість саме державного фінансування для забезпечення безпеки в цій сфері.

При порівнянні витрат на екологічні заходи з надходженнями від екологічного податку, варто відзначити, що витрати на екологічний захист зростають, але протягом усього періоду існування екологічного податку (за винятком 2014 року) ці витрати значно перевищують обсяг надходжень від податку. Це свідчить про те, що екологічний податок не забезпечує повного фінансування всіх необхідних заходів. Однак, якщо не враховувати витрати на радіаційну безпеку, можна сказати, що екологічний податок здатний покрити значну частину фінансування екологічних заходів (від 50% до 80%).

Таким чином, хоча екологічна база оподаткування в деяких сферах зменшується, доходи від окремих категорій екологічного податку продовжують зростати.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

2.1 Оцінка ефективності поточної податкової політики в екологічній сфері в Україні

Після здобуття Україною незалежності було запроваджено екологічний податок для покриття збитків, завданих довкіллю. Пізніше це було замінено збором за забруднення, який згодом перетворився на поточний екологічний збір. З набуттям чинності Податкового кодексу України екологічний податок було відновлено. З часом об'єкти оподаткування уточнювалися, переходячи від викидів, скидів і розміщення відходів до більш конкретних сфер, таких як утворення радіоактивних відходів і виробництво електроенергії на атомних електростанціях.

Окрім цих змін, було переглянуто інші аспекти оподаткування, зокрема ліміти, правила, податкові ставки, процедури та розподіл коштів, отриманих від екологічного податку. Помітні досягнення в цих сферах підсумовано в додатку. На мікрорівні еволюція екологічного оподаткування призвела до ускладнення адміністрування податків, а також змін у системах дозволів і ліцензування. Ставки податку на охорону навколишнього природного середовища стабільно зростають, зі значним зростанням ставок на 11,2% у 2018 році порівняно з 2017 роком.

На макрорівні ключовим питанням екологічного оподаткування є розподіл податкових надходжень між різними рівнями влади та те, як ці кошти витрачаються. З часом розподіл надходжень від екологічних податків постійно коригувався з помітною тенденцією до децентралізації. Наприклад, до 2009

року 70% надходжень екологічного податку надходило до місцевих бюджетів. Однак у 2006 та 2007 роках змінами до Закону України «Про Державний бюджет України» було перерозподілено до державного бюджету 65% цих коштів замість встановлених раніше 30%. У 2008 році ця зміна була визнана неконституційною.

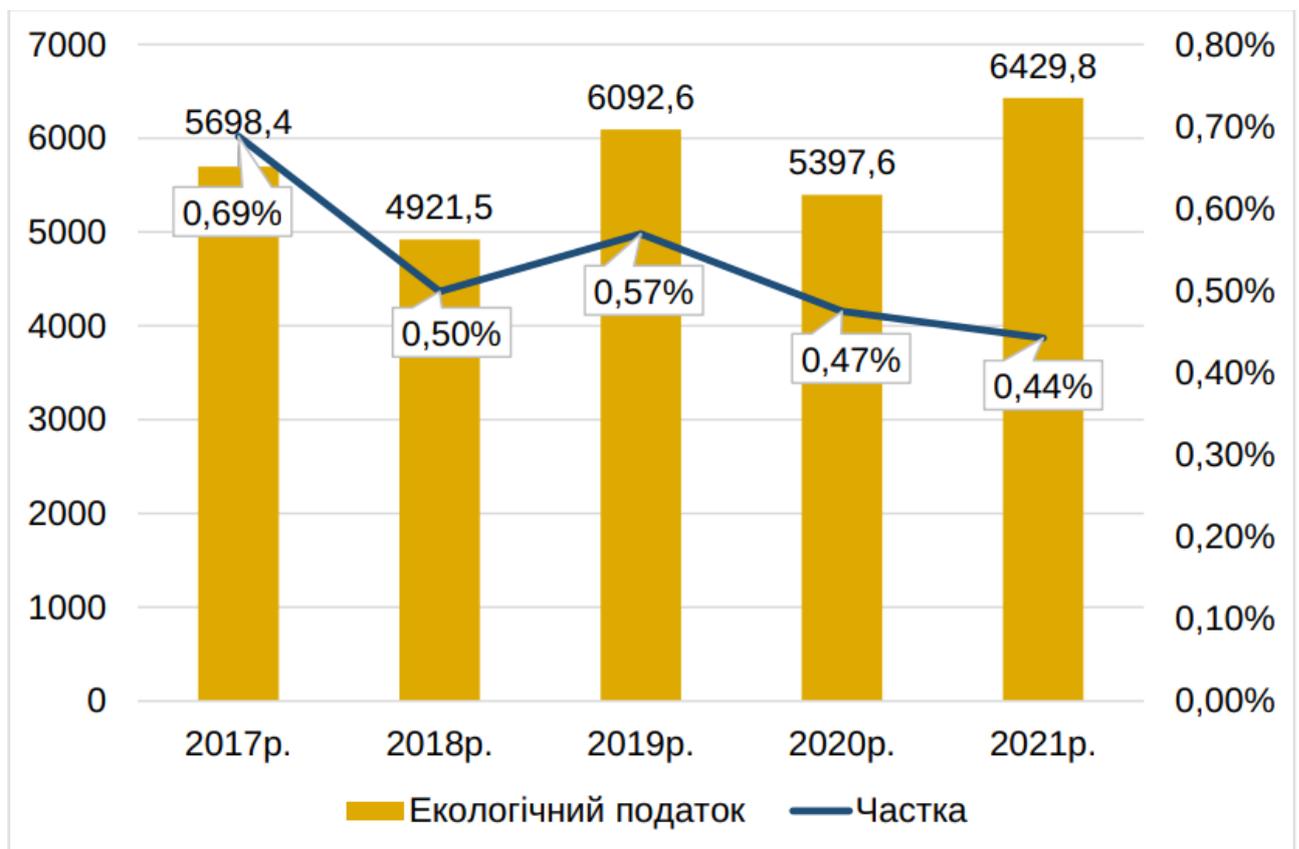
У 2009 році запроваджено новий збір за утворення та тимчасове зберігання радіоактивних відходів, усі кошти від якого спрямовуються до державного бюджету, а розподіл інших коштів екологічного збору залишився без змін. Іншою важливою подією стало створення позабюджетних фондів, які до 1998 року призначалися спеціально для природоохоронних заходів. Після цього ці кошти були включені до державного та місцевих бюджетів, хоча залишилися сумніви щодо цільового використання цих коштів [23].

З 1998 року надходження від екологічних податків спрямовувалися до Державного фонду охорони навколишнього природного середовища, який був частиною державного бюджету. У 2009 році було створено окремий фонд поводження з радіоактивними відходами, до якого спрямовуються всі платежі від плати за захоронення радіоактивних відходів. Протягом багатьох років розподіл коштів від екологічних податків часто змінювався, що часто призводило до розбіжностей між асигнуваннями, зазначеними в кодах, і фактичним розподілом, визначеним річним Законом про державний бюджет.

З 2011 по 2013 рік надходження від екологічних податків були зараховані до спеціального фонду бюджету. Однак у 2014 році зміни до Закону України «Про державний бюджет» спрямували частину коштів до загального державного бюджету, що суперечило положенням Бюджетного кодексу. Хоча подібні зміни, внесені між 2006 і 2008 роками, Конституційний суд визнав неконституційними, жодного такого рішення не було прийнято у відповідь на поправки 2014 року [11].

У 2015 році склалася унікальна ситуація з розподілом надходжень екологічного податку: усі кошти, крім тих, що стосуються РАВ, перераховувалися до загального фонду Державного та місцевих бюджетів. У

результаті екологічний податок повністю втратив свою компенсаційну функцію. У 2016 році змінено порядок розподілу та призначення коштів екологічного податку. Пропорції розподілу продовжували змінюватися у 2017 та 2018 роках, і Закон про Державний бюджет України на 2018 рік знову змінив порядок розподілу коштів від екологічного податку на утворення та зберігання радіоактивних відходів. Це суперечило Бюджетному кодексу, який вимагав, щоб ці кошти повністю спрямовувалися до спеціального фонду з розподілом 50/50 між спеціальним і загальним фондами державного бюджету.

Рис. 2.1. Динаміка надходжень екологічного податку до бюджету та його частки у податкових надходженнях, млн грн

Джерело: побудовано автором на основі [17]

Починаючи з 2012 року, розподіл надходжень екологічного податку та їх цільове призначення щорічно коригувалися, причому в окремі роки спостерігалися значні зміни. Як наслідок, через нецільовий розподіл коштів екологічний податок важко виконує свою роль. Це також ускладнило ефективне планування бюджету природоохоронних заходів на середньо- та довгострокову перспективу.

Податковий кодекс України визначає основні ознаки екологічного податку, зокрема платників податку, об'єкти та базу оподаткування, ставки податку, порядок обчислення, порядок подання звітності та здійснення платежів. Розподіл коштів екологічного податку між різними бюджетами регулюється Бюджетним кодексом України. Як національний податок, екологічний податок є обов'язковим на всій території країни.

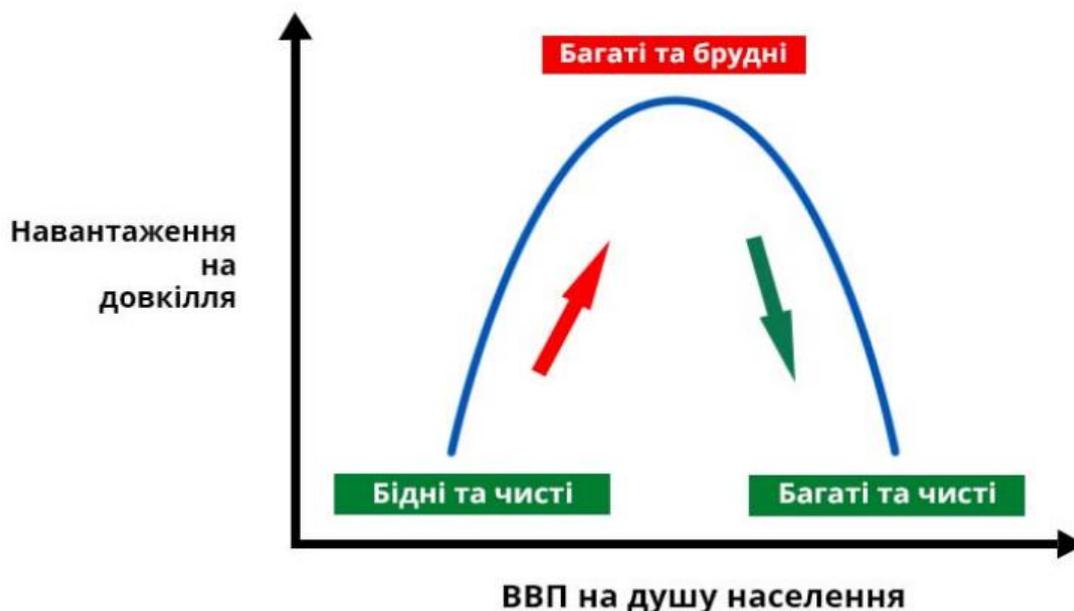
Екологічний податок є обов'язковим державним платежем, який охоплює різні види діяльності, зокрема викиди в атмосферне повітря, скиди у водні об'єкти, розміщення та поводження з радіоактивними відходами. Він поширюється як на фактичний обсяг відходів, які тимчасово зберігаються виробниками, так і на загальний обсяг утворених відходів, а також обсяг відходів, накопичених станом на 1 квітня 2009 року [25].

Якщо порівняти витрати, пов'язані з охороною навколишнього середовища, з надходженнями від екологічних податків, які виключають радіоактивні відходи, стає очевидним, що від 35% до 70% цих витрат можна профінансувати за рахунок екологічного податку. Проте переважна більшість коштів, що виділяються на охорону навколишнього природного середовища, надходить із державного бюджету України, що становить понад 70% від загальних видатків на цю сферу. Загалом видатки на охорону навколишнього середовища в державному бюджеті не перевищують 1,1% від усіх видатків держави. Натомість місцеві бюджети виділяють на охорону навколишнього середовища не більше 0,5% своїх коштів, держава – дещо більшу – не більше 1,6%.

Мінфін розкриває деталі щодо видатків місцевих бюджетів на охорону навколишнього природного середовища. Однак ці дані ґрунтуються на тимчасовій класифікації видатків, що заважає порівнювати фактичні обсяги коштів, спрямованих на охорону навколишнього середовища в різних регіонах. Згідно з тимчасовою класифікацією, у 2016 році найбільше видатків на охорону навколишнього природного середовища було у Дніпропетровській, Львівській,

Одеській та Полтавській областях, найменше – у Херсонській, Хмельницькій, Тернопільській, Чернігівській та Сумській областях[28].

Незважаючи на те, що надходження від екологічних податків можуть становити значну частину фінансування охорони навколишнього середовища, виникає критичне питання щодо реальної ефективності заходів, що впроваджуються. Зокрема, чи можуть ці кошти пом'якшити негативний вплив суб'єктів-забруднювачів на довкілля? Крім того, існують проблеми з цільовим використанням цих коштів та розвитком відповідних проектів. За словами Міністра екології та природних ресурсів, лише 32% коштів, зібраних місцевими бюджетами від екологічних податків, фактично використано за цільовим призначенням. Лише у 2016 році до Міністерства надійшло 598 звернень щодо природоохоронних ініціатив на загальну суму понад 4,6 мільярда гривень. Однак загальна сума надходжень екологічного податку за цей рік була на 400 мільйонів гривень меншою від загальної суми запиту, і навіть ці наявні кошти не були повністю використані на охорону навколишнього середовища.

Рис. 2.2 Візуалізація екологічної кривої С. Кузнеца

Джерело: побудовано автором на основі [19]

Це становить проблему для твердження, що екологічний податок виконує свою компенсаційну роль, з двох ключових причин: по-перше, недостатньо

коштів, отриманих від екологічного податку для покриття всіх необхідних заходів, і по-друге, нецільове використання наявних коштів. Хоча оцінка стимулюючого ефекту екологічного податку є складною, одним із можливих показників може бути порівняння суми, яку підприємства витрачають на сплату екологічного податку, та коштів, необхідних для модернізації, спрямованої на зменшення забруднення навколишнього середовища. Крім того, важливо порівнювати ставки екологічного податку з доступністю фінансування для бізнесу, зокрема за рахунок кредитів.

Найбільшими забруднювачами як повітря, так і води в Україні є сектори виробництва та постачання електроенергії. Щоб краще зрозуміти вплив сплати екологічного податку на різні суб'єкти господарювання, потрібно вивчити фінансові показники ефективності, такі як дохід, прибуток та суму, витрачену на екологічні податки, на репрезентативній вибірці цих підприємств. За відсутності таких даних неспроможність екологічного податку виступати ефективним стимулом для модернізації можна продемонструвати кількома прикладами. Наприклад, платежі з екологічного податку, які входять у структуру собівартості окремих компаній, є мінімальними порівняно з їхнім доходом — менше 1% для двох і лише 2,16% для інших. За таких умов мінімізація екологічних податкових зобов'язань не є сильним стимулом для бізнесу модернізувати виробничі процеси [16].

Про небажання модернізувати виробництво свідчить і той факт, що у 2016 році лише одне підприємство скористалося можливістю подати заявку на пільговий кредит Міністерства екології та природних ресурсів у співпраці з «Укргазбанком» та міжнародними партнерами. допомогти найбільшим забруднювачам. ПАТ «Запоріжсталь», що входить до групи «Метінвест», використало цей кредит на заміну пічних фільтрів, а ще 16 компаній вели переговори про подібні кредити. Це висвітлює ширшу проблему: в Україні не повною мірою реалізується стимулююча роль екологічного оподаткування.

Зрозуміло, що існуюча система екологічного оподаткування потребує суттєвого реформування. Екологічний податок наразі не виконує покладених на

нього функцій як щодо генерування достатніх коштів для необхідних природоохоронних заходів, так і щодо забезпечення ефективних стимулів для підприємств застосовувати більш чисті та стійкі методи. Відсутність належного розподілу та використання зібраних податкових надходжень, а також мінімальний вплив цього на стимулювання модернізації наголошує на нагальній потребі системних змін, щоб забезпечити реалізацію потенціалу екологічного податку у вирішенні екологічних проблем України.

Щоб підвищити ефективність системи екологічного податку, можна розглянути кілька кроків. По-перше, має бути чіткий і прозорий механізм розподілу податкових надходжень, який забезпечить спрямування коштів виключно на проекти з охорони довкілля. Посилення підзвітності місцевої та регіональної влади в управлінні цими коштами могло б покращити їх використання за призначенням. Крім того, підприємствам слід надати більш суттєві стимули для інвестування в зелені технології та екологічні практики. Цього можна досягти, пропонуючи більш доступні варіанти фінансування, включаючи екологічні позики та субсидії, щоб спонукати компанії зменшувати свій вплив на навколишнє середовище.

Крім того, слід докласти спільних зусиль для підвищення обізнаності серед керівників бізнесу та громадськості про важливість інвестування в охорону навколишнього середовища та модернізацію. Це може включати створення освітніх програм і кампаній, які демонструватимуть довгострокові фінансові та екологічні вигоди від зменшення забруднення. У рамках цього уряд міг би запровадити податкові пільги або додаткову фінансову підтримку для підприємств, які інвестують у чистіші технології, таким чином допомагаючи компенсувати витрати на модернізацію та заохочуючи впровадження екологічніших практик.

Також важливо усунути поточні недоліки в моніторингу та забезпеченні дотримання екологічних норм. Суворіші покарання за недотримання екологічних стандартів у поєднанні з більш суворим моніторингом рівнів забруднення могли б стимулювати підприємства застосовувати більш чисті

методи. Крім того, більш ефективна співпраця між державними установами, компаніями приватного сектору та неурядовими організаціями може допомогти створити більш згуртований та інтегрований підхід до охорони навколишнього середовища.

Підсумовуючи, хоча екологічний податок в Україні може відігравати значну роль у фінансуванні зусиль із захисту навколишнього середовища та стимулюванні сталої практики, наразі він не виконує своїх функцій. Недостатнє виділення коштів у поєднанні з неефективним використанням наявних ресурсів підкреслює необхідність суттєвого реформування системи. Запровадивши більш чіткі вказівки щодо розподілу коштів, посиливши стимули для бізнесу до модернізації та вдосконаливши загальну нормативну базу, Україна могла б підвищити ефективність своєї системи екологічного оподаткування та досягти значного прогресу на шляху до більш сталого майбутнього.

2.2 Взаємозв'язок податкової політики та екологічних результатів у ключових галузях економіки

Податкова система є критично важливим елементом розвитку будь-якої країни, слугуючи основним фінансовим ресурсом і впливаючи на різні аспекти національного прогресу. В Україні податкова система постійно розвивається та удосконалюється з метою встановлення довгострокової фінансової стабільності. Однак стало очевидним, що не просто постійність податкової системи, важливішою є її здатність до адаптації та оптимізації.

У світі, що швидко змінюється, де економічні, соціальні та політичні умови постійно змінюються, гнучкість і адаптивність податкової системи є вирішальними. 24 лютого 2022 року Україна запровадила воєнний стан у відповідь на військову агресію та повномасштабне вторгнення Росії. Ці обставини суттєво змінили пріоритети керівництва держави, і тепер у центрі уваги – збереження економіки, а не її розширення. Економічна стабільність

країни під час конфлікту значною мірою залежить від активізації діяльності бізнесу та його здатності ефективно адаптуватися до викликів моменту [19].

Стало зрозуміло, що підприємства та підприємці здатні підтримувати відносно стабільну роботу навіть у воєнний час. Ця стабільність життєво необхідна для наповнення державного бюджету та забезпечення стабільної фінансової спроможності населення під час воєнного стану. У результаті уряд сконцентрувався на реалізації ініціатив з підтримки підприємництва, наголошуючи на мотиваційних пріоритетах та механізмах стимулювання підприємницької діяльності. Ці заходи мали на меті полегшити вимоги до кредитування, полегшити бізнес-операції та запропонувати підтримку для переміщення з районів, де йдуть активні бойові дії.

Процвітання бізнес-сектору є основоположним у формуванні довгострокового розвитку країни та підтримці її стабільності в умовах зовнішніх руйнувань. Податкову політику як механізм можна розглядати як багатогранну систему, що складається з різноманітних інструментів, принципів, законів, методів і засобів, спрямованих на управління фіскальними процесами між державою, бізнесом і громадянами. Основною метою цієї системи є управління та регулювання фіскальної діяльності. З огляду на його складність, кожен компонент механізму податкової політики служить певній меті, а їх вибір залежить від головних цілей і стратегій держави.

Будь-яке стратегічне рішення, прийняте в рамках податкової політики, може призвести до різноманітних результатів: від гальмування економічного зростання до стимулювання підприємницької діяльності та підвищення соціального добробуту. Основними складовими функціональності економічної системи є механізми формування доходів бюджету, виконання видатків бюджету, перерозподілу доходів і видатків між бюджетами, збалансування бюджетів, державного кредитування та управління державними цільовими позабюджетними коштами.

Ефективна робота цих механізмів має вирішальне значення для впливу на фінансові можливості суб'єктів господарювання, забезпечення їх стійкості та

успішності, особливо в умовах воєнного часу. Крім того, зміцнення та підтримка ділових операцій залежать від ефективної системи накопичення доходу та розподілу ресурсів у спосіб, який відповідає мінливому економічному ландшафту, включаючи періоди військових конфліктів.

Зв'язок податкової політики та екологічних результатів у ключових галузях економіки можна розглядати на прикладі числових даних, що демонструють ефективність різних податкових інструментів у досягненні сталого розвитку та зменшенні забруднення. Для цього важливо вивчити, як податкові механізми сприяють зменшенню викидів парникових газів, збереженню природних ресурсів, а також їх вплив на економічну стабільність.

1. Екологічний податок на викиди CO₂ в енергетичному секторі

Енергетика є однією з найбільших джерел забруднення навколишнього середовища, зокрема через викиди CO₂. У країнах ЄС викиди CO₂ значно зменшилися завдяки введенню податків на викиди парникових газів, таких як CO₂. Наприклад, згідно з даними Європейської комісії, з 1990 по 2020 рік викиди CO₂ в Європейському Союзі скоротилися на 23%. Це стало можливим завдяки ініціативам, таким як введення вуглецевих податків, субсидії на відновлювані джерела енергії та систему торгівлі квотами на викиди парникових газів (EU ETS). Система EU ETS дозволяє зменшити рівень викидів CO₂ на 2% щорічно, оскільки підприємства змушені купувати дозволи на викиди, що заохочує їх до інвестування у нові технології, що зменшують викиди [24].

Швеція є лідером у впровадженні податків на викиди CO₂. Введення податку на викиди CO₂ у 1991 році стало важливим кроком для країни, яка за останні десятиліття значно знизила рівень викидів. За даними Шведського агентства з охорони навколишнього середовища, з 1991 року рівень викидів CO₂ зменшився на 25%, при цьому валовий внутрішній продукт (ВВП) країни зріс на 60%. У 2020 році податок на CO₂ в Швеції становив 114 євро за тону CO₂, що є одним із найвищих рівнів у світі.

Україна на сьогодні має нижчі ставки екологічного податку на викиди CO₂ порівняно з країнами ЄС. У 2020 році ставка податку на CO₂ в Україні становила лише 0,5 євро за тонну викидів, що значно нижче за ставки в Європі. Проте, якщо Україна вирішить підвищити ставку податку на викиди CO₂ до рівня 10 євро за тонну, це може призвести до зменшення викидів CO₂ на 5-7% протягом 5 років.

2. Використання екологічних податків у сільському господарстві

Сільське господарство є однією з основних галузей, що впливає на екологічну ситуацію в країні, оскільки використання пестицидів та добрив призводить до забруднення водних ресурсів, ерозії ґрунтів та зменшення біорізноманіття. Введення податкових механізмів для регулювання використання хімічних засобів у сільському господарстві може значно покращити ситуацію.

За даними ООН, сільське господарство є відповідальним за 70% світового споживання води, а також за 30% викидів парникових газів. В Європі деякі країни впровадили екологічні податки на пестициди та добрива для стимулювання переходу до органічного землеробства. Наприклад, у Нідерландах введено податок на використання пестицидів у 2015 році, що сприяло зниженню їх використання на 30%. За оцінками уряду Нідерландів, впровадження податку на пестициди допомогло зменшити рівень забруднення ґрунтів і води, а також сприяло зростанню попиту на органічні продукти.

В Україні, де сільське господарство є важливим сектором економіки, введення податкових ініціатив для підтримки органічного землеробства може привести до значних екологічних результатів. Наприклад, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, впровадження податкових пільг для органічних фермерів могло б збільшити площі органічного землеробства в Україні на 20% за 5 років. Це сприяло б зменшенню використання хімічних добрив і пестицидів, що позитивно позначилося б на стані ґрунтів та водних ресурсів.

3. Екологічні податки на промисловість та інвестиції в технології

Промисловий сектор є одним з основних джерел забруднення навколишнього середовища, зокрема через викиди CO₂, оксидів азоту, сірчистого газу та інші забруднюючі речовини. Одним з найбільш ефективних способів зменшення забруднення є впровадження податків на викиди та на забруднюючі технології. За даними Світового банку, введення екологічних податків у промисловості може зменшити рівень забруднення на 10-15% за кілька років.

Наприклад, у Великій Британії введення податку на викиди CO₂ в металургійній галузі з 2000 року сприяло зниженню рівня викидів на 20% протягом перших 5 років. Крім того, ця ініціатива стимулювала інвестиції в нові технології, що дозволяють зменшити викиди CO₂. Подібні податкові механізми могли б бути ефективними і для українських промислових підприємств, оскільки це допомогло б скоротити викиди забруднювачів та зменшити негативний вплив на екологічну ситуацію в країні [14].

4. Податкові ініціативи для зменшення забруднення транспорту

Транспорт є одним з основних джерел забруднення повітря, зокрема через викиди оксидів азоту та вуглецю. Впровадження податкових інструментів, зокрема екологічних податків на паливо та транспортні засоби з високими викидами CO₂, може сприяти зменшенню забруднення повітря. У ЄС, зокрема в Німеччині, введено податки на CO₂ для автомобілів, що значно зменшило рівень забруднення у великих містах.

За даними Німецького агентства з охорони навколишнього середовища, введення податку на CO₂ для автотранспортних засобів дозволило скоротити кількість старих автомобілів на дизельному паливі на 15%, а також збільшити попит на електричні транспортні засоби, що сприяло зменшенню забруднення повітря на 5-7% в середньому за рік. В Україні також є потенціал для впровадження податків на викиди CO₂, що дозволить стимулювати використання електричних автомобілів і зменшити екологічний вплив транспорту.

5. Екологічні податки та сталий розвиток

Важливо зазначити, що податкові механізми, які застосовуються в різних секторах економіки, не лише сприяють зменшенню забруднення, але й мають потенціал для стимулювання економічного зростання через інвестиції в інновації та нові технології. За даними досліджень, кожен долар, вкладений у розвиток екологічних технологій, дає економічний ефект у 3-5 разів більший, завдяки створенню нових робочих місць та зниженню витрат на охорону навколишнього середовища.

Завдяки таким податковим ініціативам, як субсидії на відновлювані джерела енергії, податкові пільги для підприємств, що займаються переробкою відходів, і введення екологічних податків на забруднення, можна досягти значних результатів не лише в екологічній сфері, але й у економічному розвитку країни.

2.3 Проблеми у впровадженні екологічних податкових стимулів в Україні

Поглиблений аналіз системи екологічного оподаткування в Україні показує, що вона не може ефективно виконувати свою компенсаційну, стимулюючу та фіскальну роль через кілька критичних проблем у підході країни до екологічного оподаткування. Ці проблеми висвітлюють системні недоліки та неефективність, які перешкоджають розробці стійкої та надійної екологічної політики. Нижче ми детально обговоримо ці питання, висвітливши проблеми, з якими стикається Україна під час впровадження функціональної системи екологічного оподаткування, та кроки, необхідні для її реформування.

Проблема 1: Нестабільність у розподілі надходжень екологічного податку

Однією з найбільш значних проблем, з якими стикається система екологічного податку в Україні, є нестабільність і непослідовність у розподілі доходів від цього податку. Процес розподілу відзначався частими змінами, зокрема щодо розподілу коштів між державним і місцевими бюджетами, а також між спеціальним і загальним фондами цих бюджетів. Ці часті зміни

ускладнюють встановлення послідовної та довгострокової політики захисту довкілля. Без стабільних механізмів фінансування неможливо реалізувати комплексні багаторічні екологічні програми, спрямовані на вирішення нагальних екологічних проблем України.

Така відсутність передбачуваності та послідовності у розподілі коштів підриває ефективність системи екологічного оподаткування. Наприклад, якщо кошти, призначені для охорони навколишнього середовища, перенаправляються в інші сфери, уряд втрачає здатність зосереджуватися на стратегічних, довгострокових екологічних цілях. Ця нестабільність також створює плутанину та перешкоджає успішній реалізації проектів, спрямованих на зменшення забруднення, покращення управління відходами та захист природних ресурсів.

Щоб вирішити цю проблему, Україні необхідно встановити чіткі та стабільні механізми розподілу надходжень екологічного податку. Фіксований відсоток податкових надходжень має бути виділений на ініціативи з охорони довкілля, і цей розподіл має бути захищений від політичних змін. Крім того, уряд має розглянути питання про створення окремого екологічного фонду, який буде призначений виключно для програм захисту навколишнього середовища, забезпечуючи використання надходжень від екологічних податків за призначенням.

Проблема 2: Нецільове використання коштів на поводження з радіоактивними відходами

Іншою проблемою системи екологічного податку в Україні є нецільове використання коштів, отриманих від екологічного податку на поводження з радіоактивними відходами. Уряд обґрунтовує виділення цих коштів у Держбюджет тим, що програми радіаційної безпеки мають фінансуватися на державному рівні. Однак, незважаючи на те, що радіаційна безпека є питанням загальнодержавного значення, кошти, зібрані від екологічного податку, в ідеалі мають спрямовуватися до спеціального фонду бюджету, призначеного спеціально для поводження з радіоактивними відходами.

Натомість частина коштів, які мають бути спрямовані на поводження та захоронення радіоактивних відходів, перенаправляється до загального фонду державного бюджету. Це підриває мету екологічного податку, оскільки він більше не сприяє запланованим ініціативам із захисту навколишнього середовища, таким як програми управління відходами. Крім того, цей неправильний розподіл призводить до неправильного використання коштів і знижує загальну ефективність зусиль країни щодо вирішення проблем забруднення та утилізації небезпечних відходів.

Щоб вирішити цю проблему, український уряд має забезпечити перерахування коштів, зібраних за рахунок екологічних податків, спеціально призначених для поводження з радіоактивними відходами, до спеціального фонду. Цей фонд має використовуватися виключно для цілей поводження з радіоактивними відходами та їх безпечного зберігання. Такий крок гарантував би використання коштів за цільовим призначенням і збільшив би прозорість використання екологічних податків.

Проблема 3: Екологічний податок не виконує компенсаційної функції

Критичною проблемою чинної системи екологічного оподаткування є те, що значна частина податкових надходжень, приблизно 45%, спрямовується до загального фонду державного бюджету, а не використовується для відшкодування збитків, завданих забрудненням навколишнього середовища. Така практика суттєво применшує компенсаційну функцію екологічного податку, який має сприяти відшкодуванню шкоди, завданої докільню забруднювачами.

Коли кошти екологічного податку спрямовуються до загального бюджету, вони втрачають безпосередній зв'язок із зусиллями з відновлення навколишнього середовища. Це неправильне спрямування коштів заважає податку виконувати свою призначену роль компенсації шкоди навколишньому середовищу, спричиненої промисловою діяльністю, виробництвом енергії та іншими формами забруднення. Крім того, загальні витрати на охорону навколишнього середовища часто перевищують суму, зібрану з екологічних

податків, що вимагає від уряду фінансування цієї діяльності за рахунок інших джерел доходу. Це підкреслює неспроможність поточної системи екологічного оподаткування забезпечити належну фінансову підтримку зусиль з охорони навколишнього середовища.

Щоб вирішити цю проблему, уряд має забезпечити використання екологічних податків виключно для компенсації екологічної шкоди. Розподіл цих коштів має ґрунтуватися на принципі «забруднювач платить», тобто ті, хто завдає шкоди навколишньому середовищу, повинні фінансувати зусилля з очищення та відновлення. Крім того, уряд має вивчити альтернативні методи залучення коштів для захисту навколишнього середовища, такі як впровадження зелених облігацій або державно-приватне партнерство для екологічних проєктів.

Проблема 4: Недостатні надходження від екологічних податків

Незважаючи на те, що ставки екологічного податку в Україні поступово збільшувалися з моменту запровадження податку, загальні надходження від цих податків залишаються відносно низькими. Частка надходжень екологічного податку в загальній податковій системі є недостатньою для фінансування необхідних природоохоронних заходів. Як наслідок, компенсаційна та фіскальна функції екологічного податку не реалізуються повною мірою.

Навпаки, у багатьох європейських країнах екологічні податки відіграють значну роль у фінансуванні природоохоронних ініціатив. Ці податки часто становлять значну частину національного бюджету, надаючи урядам фінансові ресурси, необхідні для фінансування великомасштабних екологічних проєктів. Наприклад, у деяких країнах екологічні податки генерують достатньо доходів, щоб покрити багаторічні витрати на захист навколишнього середовища, виконуючи як компенсаційну, так і фіскальну функції податкової системи.

Щоб усунути цей дисбаланс, Україні необхідно суттєво підвищити ставки екологічних податків і розширити базу оподаткування, щоб охопити ширший спектр видів забруднюючої діяльності. Крім того, уряд повинен розглянути можливість впровадження прогресивних податкових структур, де вищий рівень

забруднення тягне за собою вищі податки. Це спонукало б підприємства зменшити свій вплив на навколишнє середовище, щоб зменшити свої податкові зобов'язання, сприяючи таким чином більш стійкій економіці.

Проблема 5: Забруднення від енергетичного сектора

Основним джерелом забруднення повітря та води в Україні є енергетичний сектор, який значною мірою сприяє викидам в атмосферу та забрудненню поверхневих водойм. Незважаючи на це, більшість екологічних податків в Україні не зосереджені на енергетичному секторі, який залишається значною мірою нерегульованим з точки зору впливу на довкілля.

У багатьох європейських країнах екологічні податки насамперед спрямовуються на промисловість, яка виробляє високий рівень забруднення, зокрема енергетичний сектор. Цей сектор часто обкладається вищими ставками екологічного податку, що стимулює виробників енергії використовувати чистіші технології та практику. Однак в Україні енергетичний сектор продовжує робити свій внесок у погіршення навколишнього середовища, не стикаючись із значним екологічним податком чи регулюванням.

Щоб вирішити цю проблему, Україна має зосередитися на енергетичному секторі при реформуванні системи екологічного оподаткування. Це може включати запровадження податків на викиди вуглекислого газу та інші забруднюючі речовини, що утворюються в результаті виробництва енергії, а також стимулювання впровадження відновлюваних джерел енергії. Стягуючи податок на забруднення в енергетичному секторі, Україна може зменшити свою залежність від викопного палива та сприяти переходу до чистішої та стійкішої енергетичної системи.

Проблема 6: Низька участь бізнесу в програмах екомодернізації

В Україні запроваджено програми пільгового кредитування, щоб стимулювати бізнес, зокрема найбільших забруднювачів, модернізувати свою діяльність та зменшити вплив на навколишнє середовище. Проте рівень інтересу до цих програм серед бізнес-сектору залишається низьким. Незважаючи на наявність еко-програм і пропоновані низькі відсоткові ставки,

бізнес не інвестує в модернізацію в масштабах, необхідних для істотного впливу на забруднення навколишнього середовища.

Декілька факторів сприяють відсутності інтересу до програм екомодернізації. По-перше, екологічні податки, які сплачують підприємства, відносно низькі та не забезпечують достатнього фінансового тиску, щоб спонукати компанії інвестувати у дорогі проекти модернізації. По-друге, багато компаній не бажають інвестувати в екологічно чисті технології через високі початкові витрати, відсутність довгострокових стимулів і невизначену віддачу від інвестицій.

Щоб збільшити участь у програмах екомодернізації, уряд має розглянути питання про надання додаткових стимулів, таких як податкові пільги або субсидії, для підприємств, які інвестують у чисті технології. Крім того, уряд повинен підвищити обізнаність щодо довгострокових фінансових переваг екомодернізації, таких як зниження витрат на енергію та підвищення ефективності. Зробивши ці програми більш привабливими для бізнесу, Україна може заохотити більшу участь у зусиллях із захисту навколишнього середовища та допомогти зменшити забруднення з промислових джерел.

Існуюча система екологічного податку в Україні уражена низкою структурних проблем, які не дозволяють їй виконувати свої компенсаційні, стимулюючі та фіскальні функції. Ці проблеми включають нестабільність у розподілі податкових надходжень, неправильне використання коштів для поводження з радіоактивними відходами, недостатні податкові ставки та недостатню увагу до ключових забруднюючих галузей, таких як енергетика. Щоб подолати ці виклики, Україна має реформувати систему екологічного оподаткування, забезпечивши використання коштів за цільовим призначенням, підвищивши податкові ставки та зосередивши увагу на секторах з високим рівнем забруднення. Крім того, уряд має заохочувати бізнес інвестувати в програми екомодернізації та застосовувати стійкі практики. Впроваджуючи ці реформи, Україна може створити більш ефективну та справедливую систему

екологічного оподаткування, яка сприятиме довгостроковому захисту навколишнього середовища та сталому розвитку.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

3.1 Міжнародний досвід у застосуванні податкових інструментів для забезпечення екологічної безпеки

Найголовнішою екологічною метою в Європі є мінімізація негативного впливу на навколишнє середовище в усіх секторах. Критичним аспектом цієї мети є скорочення викидів забруднюючих речовин, які залишаються серйозною проблемою, незважаючи на зусилля, що вживаються. Серед європейських країн Німеччина стабільно лідирує за викидами забруднюючих речовин, за нею йдуть Франція, Польща, Італія та Іспанія. Проте варто відзначити, що обсяги викидів у цих країнах не перевищують рівні, які спостерігаються в Україні. Оцінюючи ці викиди відносно розміру країн, Словенія, Бельгія та Нідерланди лідирують у списку, де їхні викиди на квадратний кілометр значно вищі. Натомість викиди на квадратний метр в Україні нижчі, ніж у Великій Британії, Німеччині та Польщі.

Більш детальний аналіз викидів з різних секторів, таких як виробництво та постачання електроенергії та використання енергії в промисловості, показує значні відмінності в Європі. На ці викиди припадає від 3% до 60% від загальної кількості забруднюючих речовин в атмосфері, залежно від країни. Такі відмінності відображають різні промислові структури, моделі споживання енергії та технологічні можливості в регіоні. Роль виробництва енергії, особливо з викопного палива, беззаперечно є значним фактором, що впливає на загальний рівень викидів у цих країнах.

За утворенням відходів високим утворенням відходів вирізняються Німеччина, Україна, Франція, Велика Британія. Проте, з поправкою на площу землі, виробництво відходів на квадратний метр в Україні помітно нижче порівняно з Німеччиною та Великою Британією, де показники приблизно вдвічі

менші. Це спостереження підкреслює той факт, що в той час як в Україні утворюється великий обсяг відходів в абсолютному вираженні, щільність утворення відходів відносно менша порівняно з деякими більшими європейськими економіками.

Управління відходами, зокрема їх обробка та утилізація, значно відрізняється між країнами. У таких країнах, як Німеччина, Франція та Польща, понад 60% утворених відходів підлягають переробці або відновленню, а утилізація становить менше 30% від загальної діяльності з утилізації відходів. На відміну від цього, Україна все ще значною мірою покладається на утилізацію відходів, понад 65% її відходів направляється на звалища. Ця залежність від утилізації, а не відновлення чи переробки, підкреслює одну з ключових проблем у стратегії управління відходами в Україні, наголошуючи на необхідності більш стійких методів поводження з відходами.

Розглядаючи показники забруднення в цих країнах, стає очевидним, що європейські країни, включаючи Німеччину, Великобританію, Францію та Польщу, стикаються із значними проблемами забруднення навколишнього середовища. Однак, якщо скоректувати дані щодо земельної площі, то в багатьох випадках Україна демонструє нижчі рівні забруднення на квадратний кілометр. Незважаючи на це, Україна все ще займає високі позиції в абсолютному вираженні: вона займає перше місце серед досліджуваних країн за загальними викидами в атмосферу та друге після Німеччини – за утворенням відходів.

Ці дані представляють складну картину екологічних проблем України та підкреслюють постійну потребу в структурних реформах. Незважаючи на те, що країна має відносно кращі показники за певними показниками навколишнього середовища, враховуючи площу території, її абсолютні рівні забруднення залишаються серйозною проблемою. Крім того, різниця в стратегіях поводження з відходами, оскільки Україна відстає в зусиллях з переробки та відновлення, вимагає термінових змін у політиці, щоб узгодити її з більш стійкими екологічними практиками, які спостерігаються в інших

європейських країнах. Вирішення цих проблем вимагатиме як внутрішньої, так і міжнародної співпраці, а також значних інвестицій у зелені технології та ініціативи циклічної економіки.

Європейський Союз (ЄС) давно визнав критичну важливість сталого розвитку навколишнього середовища та поставив перед собою амбітні цілі щодо зменшення забруднення та досягнення вуглецевої нейтральності до 2050 року. Протягом останніх кількох десятиліть країни-члени ЄС запровадили різні політики, спрямовані на обмеження викидів, управління відходами ефективніше та перехід до екологічніших джерел енергії. Ключовою особливістю підходу ЄС є створення уніфікованої правової та нормативної бази, яка заохочує держави-члени вживати скоординованих дій щодо екологічних питань.

Наріжним каменем екологічної політики ЄС є Європейська зелена угода, яка окреслює шлях до того, щоб до 2050 року Європа стала першим кліматично нейтральним континентом. Зелена угода охоплює широкий спектр ініціатив, зокрема інвестиції у відновлювані джерела енергії, енергоефективність та зелені технології. поряд із суворими правилами щодо забруднення та управління відходами. ЄС також має інтро випустила пакет Fit for 55, метою якого є скорочення викидів парникових газів щонайменше на 55% до 2030 року порівняно з рівнем 1990 року. Ці цілі підкріплюються комплексним набором заходів, включаючи механізми ціноутворення на вуглець, механізм коригування меж вуглецю та жорсткіші правила щодо галузей і секторів, відповідальних за найвищі викиди.

Серед ключових інструментів, які використовує ЄС для боротьби із забрудненням, є Система торгівлі викидами (EU ETS), яка діє з 2005 року. EU ETS встановлює обмеження на загальну кількість парникових газів, які можуть викидатися галузями промисловості, охопленими система, яка включає виробництво енергії, виробництво та авіацію. Компаніям виділяються дозволи на викиди, які вони можуть купувати та продавати на ринку, забезпечуючи підприємствам економічний стимул зменшувати свої викиди. З часом ліміт

зменшується, забезпечуючи поступове зменшення загальних викидів. Станом на 2020 рік EU ETS відповідає за скорочення викидів у охоплених секторах більш ніж на 35%.

Крім того, План дій із циклічної економіки спрямований на зменшення утворення відходів і сприяння переробці та повторному використанню, вирішуючи зростаючу проблему управління відходами. ЄС встановив чіткі цілі щодо рівня переробки, з метою переробки принаймні 55% побутових відходів до 2025 року та 65% до 2035 року. Держави-члени також зобов'язані запровадити схеми розширеної відповідальності виробника (EPR), які гарантують, що виробники відповідальність за відходи, утворені їхніми продуктами в кінці їх життєвого циклу.

Ці політики мали вимірний вплив на екологічні результати в ЄС. Наприклад, з 1990 по 2020 рік ЄС скоротив викиди парникових газів на 23%, а його економіка зросла більш ніж на 60%. Таке відокремлення економічного зростання від погіршення навколишнього середовища є свідченням ефективності екологічної політики ЄС і потенціалу інших країн для досягнення подібних результатів.

Німеччина вже давно вважається лідером у сфері охорони навколишнього середовища та сталого розвитку. Підхід країни до зменшення забруднення, управління відходами та переходу на відновлювану енергетику пропонує цінні уроки для інших країн, у тому числі для України. Німецький *Energiewende* (енергетичний перехід) є яскравим прикладом національної політики, яка надає пріоритет сталості. *Energiewende* має на меті трансформувати енергетичну систему Німеччини шляхом збільшення частки відновлюваної енергії в енергетичному балансі країни, підвищення енергоефективності та скорочення викидів вуглецю.

Німеччина поставила амбітні цілі щодо енергетичного переходу, маючи на меті поступову відмову від вугілля до 2038 року та досягнення вуглецевої нейтральності до 2050 року. Країна досягла значного прогресу в цьому відношенні: у 2020 році відновлювана енергетика становила понад 40% від

загального споживання електроенергії. Уряд Німеччини також надає щедрі субсидії для проектів у сфері відновлюваної енергетики та запровадив податок на викиди вуглецю для секторів опалення та транспорту, що додатково стимулювало зміни до більш екологічних альтернатив.

З точки зору поводження з відходами Німеччина має один із найвищих показників переробки у світі: понад 60% її відходів переробляється або компостується. Успіх країни в управлінні відходами можна пояснити поєднанням суворого регулювання, кампаній з підвищення обізнаності громадськості та стимулів для споживачів і компаній переробляти відходи. Подвійна система, яка була запроваджена в 1991 році, вимагає від виробників взяти на себе відповідальність за переробку пакувальних матеріалів, гарантуючи, що значна частина відходів буде перенаправлена на звалища.

Успіх Німеччини в захисті навколишнього середовища можна пояснити поєднанням ефективної державної політики, технологічних інновацій і громадської підтримки сталого розвитку. Ці заходи не тільки зменшили забруднення та відходи, але й створили нові економічні можливості, зокрема у секторах відновлюваної енергії та переробки. Досвід Німеччини є моделлю для інших країн, включно з Україною, які можуть прийняти подібні стратегії для вирішення власних екологічних проблем.

Проблема забруднення навколишнього середовища залишається актуальною для багатьох європейських країн, у тому числі й України. Хоча рівень забруднення на квадратний кілометр в Україні нижчий, ніж у деяких європейських країнах, абсолютні викиди та утворення відходів є одними з найвищих у регіоні. Це підкреслює необхідність більш ефективної екологічної політики та практики для зменшення забруднення, покращення управління відходами та переходу до більш стійкої економіки.

Зусилля Європейського Союзу щодо боротьби із забрудненням за допомогою Європейської зеленої угоди, Системи торгівлі викидами та Плану дій із циркулярною економікою забезпечують корисну основу для наслідування іншими країнами. Успіх Німеччини в енергетичному переході та поводженні з

відходами дає цінні уроки щодо впровадження ефективної екологічної політики. Для України прийняття подібних стратегій, інвестування в зелені технології, а впровадження потужніших програм переробки відходів може значно покращити його екологічні показники та зробити внесок у більш чисте та стійке майбутнє.

Узгоджуючи свою політику з екологічними цілями ЄС і зосереджуючись на сталому розвитку, Україна може не лише покращити екологічні результати, але й стимулювати економічне зростання за допомогою «зеленої» економіки, створюючи нові можливості для бізнесу та громадян. Шлях до сталого майбутнього є складним, але за умови правильної політики, інвестицій та міжнародної співпраці він досяжний.

Доходи від екологічних податків в Україні значно нижчі, ніж у багатьох інших європейських країнах. Вимірюючи в євро, доходи від екологічних податків в Україні показали значне зниження з часом, на відміну від більш стабільних тенденцій, які спостерігаються в інших європейських країнах. Насправді, якщо порівняти надходження екологічного податку в Україні з надходженнями Німеччини та Польщі — країн із рівнем викидів і утворення відходів, подібним до українського, — розбіжність помітна. Надходження екологічного податку в Україні в 330 разів менші, ніж у Німеччині, і в 65 разів менші, ніж у Польщі.

Щоб уникнути впливу валютних коливань, доцільніше подивитися на частку екологічних податків у загальних податкових надходженнях залучених країн. В Україні ця частка є найменшою і коливається від 0,5% до 1,3%. Навпаки, у багатьох європейських країнах екологічні податки становлять більш значну частину їхніх загальних податкових надходжень, причому цифри коливаються від 4% до 12%. Так, у Німеччині та Франції екологічні податки складають 4-5% від загальних податкових надходжень, а в Польщі – майже 8%.

У Європейському Союзі екологічні податки зазвичай стягуються на основі фізичної одиниці об'єкта, який має доведений негативний вплив на навколишнє середовище. Статистичні дані ЄС щодо екологічних податків

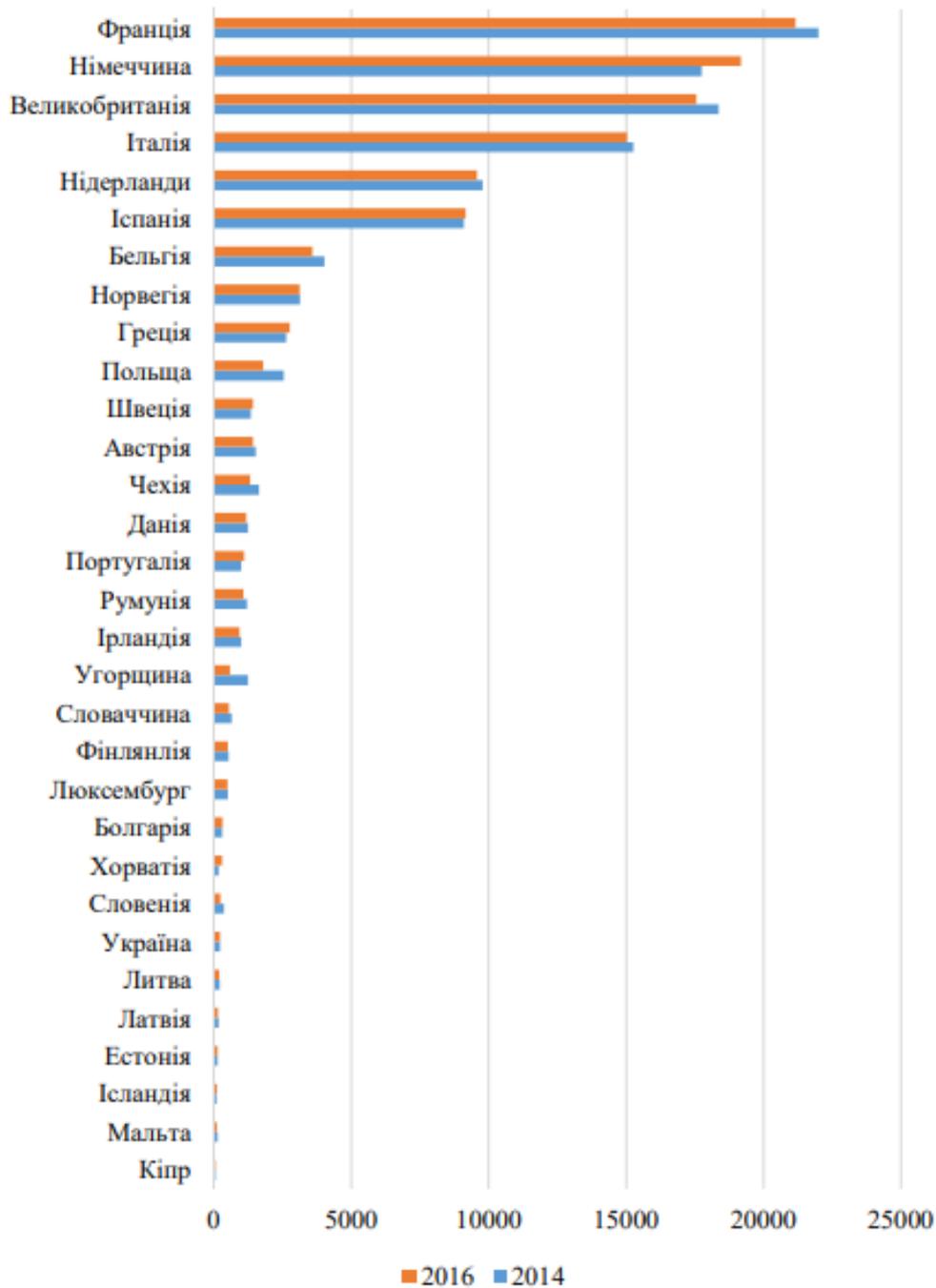
включають податки на енергію, транспорт, забруднення та природні ресурси. Деякі екологічні податки в європейських країнах збігаються зі складовими системи екологічних податків України. Наприклад, і ЄС, і Україна вводять податки на забруднення, хоча конкретні податки відрізняються. В Україні до системи екологічного податку входять податки за забруднення повітря, плата за викиди забруднюючих речовин у водні об'єкти, податки за розміщення відходів, а також податки на енергію, вироблену атомними установками.

Крім того, в ЄС існують спеціальні екологічні податки, які є окремими від системи екологічних податків в Україні, наприклад транспортні податки та податки на ресурси. Але в Україні існують інші платежі, пов'язані з використанням ресурсів, зокрема плата за спеціальне використання лісових ресурсів, води та надр. Таким чином, щоб провести змістовне порівняння між екологічними податками ЄС та України, важливо визнати, що деякі податки не входять до податкової системи України, але є частиною ширшої структури екологічного оподаткування в європейських країнах.

Найбільша частка надходжень екологічного податку в ЄС надходить від податків на енергетику, які становлять від 50% до 93% загальних надходжень екологічного податку. У таких країнах, як Німеччина, Франція та Польща, податки на енергетику складають понад 80% загальних надходжень екологічного податку. Податки, пов'язані із забрудненням навколишнього середовища та ресурсами, становлять меншу частину загального доходу від екологічних податків у ЄС. Зокрема, податки на забруднення складають лише помірну частку, як правило, менше 10%, а в деяких країнах, як-от Німеччина, їх практично немає.

Хоча багато європейських країн досягли значних успіхів у екологічному оподаткуванні, були випадки, коли зміни податкової політики призводили до непередбачуваних наслідків. Наприклад, у Нідерландах запровадили авіаційний податок, що призвело до зростання цін на авіаперельоти — від 11 до 45 євро за пасажера. Це підвищення цін згодом призвело до зниження попиту на послуги авіаперевезень. Всього через рік цей податок було скасовано, демонструючи,

що зміни екологічного податку іноді можуть мати непередбачувані негативні наслідки.

Рис 3.1 Видатки на охорону навколишнього природного середовища у країнах Європи

Джерело: складено автором за [24].

Порівняно з розглянутими європейськими країнами надходження екологічного податку в Україні, як в абсолютних величинах, так і у відсотках від загальних податкових надходжень, є набагато меншими. Незважаючи на те,

що виробництво та постачання енергії є одним із основних видів економічної діяльності України, на який також припадає понад 40% забруднення повітря та понад 35% забруднення води, країна отримує набагато менше надходжень від екологічних податків. Цей брак доходів означає, що Україні важко фінансувати заходи з охорони довкілля, необхідні для вирішення цих значних проблем із забрудненням.

У Європейському Союзі надходження від екологічних податків відіграють вирішальну роль у фінансуванні зусиль з охорони довкілля. Під охороною навколишнього середовища розуміється повний комплекс заходів, спрямованих на запобігання, зменшення та пом'якшення забруднення та деградації навколишнього середовища. Джерелами фінансування цих зусиль у країнах ЄС є приватні та державні постачальники послуг з охорони навколишнього середовища, бізнес-сектор, державне управління та домогосподарства.

Такі країни, як Франція, Німеччина та Велика Британія, виділяють значне державне фінансування на природоохоронні заходи, незважаючи на великі території та значний рівень забруднення цих країн. Насправді витрати України на охорону навколишнього середовища можна порівняти з витратами Словенії, Литви та Латвії, незважаючи на набагато вищі рівні забруднення в країні. Якщо дивитися на уряд бюджетів, видатки на охорону навколишнього середовища в європейських країнах складають відносно невелику частку, коливаючись від 0,4% до 5% від загальних державних витрат. Країни, подібні до України за рівнем забруднення, як правило, спрямовують від 1,4% до 2% своїх загальних державних витрат на охорону навколишнього середовища, а Україна витрачає до 1%.

Значна частина витрат на захист навколишнього середовища в таких країнах, як Франція, Велика Британія, Іспанія та Італія, спрямовується на управління відходами. У Німеччині та Польщі до 20% бюджету охорони навколишнього середовища спрямовується на управління відходами. Загалом розподіл видатків на охорону навколишнього середовища суттєво відрізняється

між європейськими країнами, що відображає відмінності в екологічних пріоритетах і проблемах.

Критичним показником ефективності екологічного оподаткування є співвідношення надходжень від екологічних податків до суми, що витрачається державою на природоохоронні ініціативи. У більшості європейських країн це співвідношення сильно спотворене на користь екологічних податків. У таких країнах, як Велика Британія та Німеччина, надходження екологічного податку втричі перевищують кошти, що виділяються на охорону навколишнього середовища. У Франції це співвідношення становить два до одного, тоді як у Польщі надходження від екологічного податку в шість разів перевищують витрати на охорону навколишнього середовища.

Цей контраст підкреслює важливість надійних систем екологічного оподаткування для фінансування зусиль із сталого захисту навколишнього середовища. Для таких країн, як Україна, покращення збору екологічного податку та забезпечення ефективного розподілу доходів на програми охорони довкілля є важливими. Це не лише допоможе вирішити проблему забруднення навколишнього середовища країни, а й сприятиме глобальним зусиллям із пом'якшення наслідків деградації навколишнього середовища.

Українська система екологічного оподаткування стикається зі значними проблемами як щодо отримання надходжень, так і щодо їх ефективного використання. Одним із ключових факторів, що сприяють цій проблемі, є обмеженість чинної системи екологічного податку. Хоча виробництво енергії та поводження з відходами є основними джерелами забруднення в Україні, країна не отримує достатньо доходів від цих секторів, щоб ефективно вирішувати свої екологічні проблеми.

Одним із шляхів удосконалення системи екологічного оподаткування України є розширення сфери застосування податків, що стягуються із забруднюючої діяльності. Це може передбачати запровадження податків на викиди вуглецю, розширення податків на забруднення для охоплення більшої кількості галузей промисловості та запровадження більш комплексних податків

на управління відходами. Крім того, Україна може виграти від запровадження механізму ціноутворення на викиди вуглецю, наприклад податку на викиди вуглецю або системи торгівлі викидами, які стимулюватимуть підприємства скорочувати викиди парникових газів.

Ще одним важливим аспектом вдосконалення системи екологічного оподаткування в Україні є забезпечення ефективного розподілу отриманих доходів. Наразі значна частина надходжень екологічного податку в Україні не використовується для фінансування природоохоронних заходів. Щоб вирішити цю проблему, уряд міг би встановити чіткі вказівки щодо того, як мають витратитися надходження від екологічного податку, зосередившись на сталих ініціативах, таких як проекти відновлюваної енергетики, інфраструктура управління відходами та технології контролю забруднення.

Україна також може звернутись до найкращої міжнародної практики, щоб отримати вказівки щодо того, як посилити свою систему екологічного оподаткування. Європейський Союз, наприклад, успішно запровадив низку стратегій, які використовують екологічні податки для стимулювання чистішої практики та збору коштів для заходів із захисту навколишнього середовища. Привівши політику екологічного оподаткування у відповідність зі стандартами ЄС, Україна могла б покращити свою екологічну ефективність і забезпечити використання податкових надходжень для вирішення нагальних екологічних проблем.

Крім того, Україні слід розглянути можливість збільшення інвестицій у зелені технології та інфраструктуру. Це не тільки зменшить забруднення, але й створить нові економічні можливості в зростаючому секторі зеленої економіки. Зосереджуючись на сталому розвитку, Україна може покращити свої екологічні результати, зміцнити свою економіку та зробити вагомий внесок у глобальні зусилля з охорони довкілля.

Система екологічного оподаткування в Україні нині поступається багатьом європейським країнам як за абсолютним обсягом надходжень, так і за часткою загальних податкових надходжень. Однак Україна має значний

потенціал для вдосконалення системи екологічного оподаткування шляхом розширення сфери оподаткування діяльності, що забруднює довкілля, та забезпечення ефективного розподілу доходів на заходи з охорони довкілля. Вивчаючи кращий міжнародний досвід та інвестуючи в зелені технології, Україна може вирішити проблеми забруднення, одночасно сприяючи сталому економічному зростанню.

Європейський досвід показує, що надійні системи екологічного оподаткування можуть відігравати важливу роль у фінансуванні ініціатив із захисту навколишнього середовища та стимулюванні прогресу до сталого розвитку. Прийнявши подібну політику, Україна може не лише покращити свої екологічні результати, але й створити нові економічні можливості, які відповідають світовим тенденціям сталого розвитку. Цей підхід матиме вирішальне значення для того, щоб допомогти Україні вирішити проблеми забруднення та перейти до більш сталого та екологічно відповідального майбутнього.

3.2 Перспективи реформування податкової політики для підтримки екологічних ініціатив в Україні

Економічний вплив: одним із основних економічних факторів удосконалення екологічної політики є значний негативний вплив деградації навколишнього середовища на економічну діяльність. Доведено, що забруднення знижує продуктивність сільського господарства; наприклад, забруднення повітря потенційно може знизити врожайність до 15%. Крім того, зміна клімату погіршує ситуацію, що призводить до більш частих екстремальних погодних явищ, зміни сезонів вегетації та зміни сільськогосподарських зон, що все руйнує сільськогосподарську економіку.

Здоров'я населення є ще одним ключовим суспільним фактором, пов'язаним з якістю навколишнього середовища. Забруднювачі, наприклад ті, що впливають на чисту питну воду та підвищують рівень радіації, мають

серйозні наслідки для здоров'я. За словами міністра екології та природних ресурсів, поганий екологічний стан України сприяє тому, що кожні дві години гине приблизно три людини. Ця різка статистика підкреслює терміновість вирішення проблем забруднення як кризи громадського здоров'я, яка безпосередньо впливає на добробут громадян та економіку в цілому.

Політично погіршення навколишнього середовища впливає на міжнародну репутацію України. Як країна, яка прагне до європейської інтеграції, Україна має узгодити екологічні стандарти та зобов'язання ЄС. Крім того, екологічні проблеми часто включаються в політичні програми, особливо в передвиборчі кампанії, демонструючи, що політики визнають зростаючу важливість екологічних проблем серед електорату.

Крім того, екологічні проблеми створюють прямі ризики національній безпеці в кількох критичних сферах, включаючи екологічну, радіаційну, продовольчу, санітарну та енергетичну безпеку. Здатність країни ефективно управляти своїми природними ресурсами є наріжним каменем її стабільності та процвітання.

Міжнародні зобов'язання: на екологічну політику України значною мірою впливають її міжнародні зобов'язання. Інтеграція країни в європейські та світові екологічні угоди вимагає суттєвих коригувань внутрішнього законодавства. Наприклад, процес європейської інтеграції вимагає дотримання екологічного законодавства ЄС, забезпечення прийняття Україною європейських стандартів і практик управління навколишнім середовищем.

Ратифікація Україною глобальних екологічних угод, таких як Паризька угода про зміну клімату, підкреслює відданість країни глобальним екологічним цілям. Паризька угода, ратифікована в 2016 році, передбачає глобальні зусилля з обмеження зміни клімату шляхом скорочення викидів парникових газів. Так само Кіотський протокол, який Україна ратифікувала раніше, окреслює міжнародні зобов'язання щодо скорочення викидів вуглецю.

Законодавчу базу України також було адаптовано до директив Європейського Союзу, таких як Директива 2010/75/ЄС щодо промислових

викидів. Ця директива зосереджена на комплексному запобіганні та контролі забруднення, спрямованому на зменшення впливу промислової діяльності на навколишнє середовище. У відповідь Україна розробила Національний план скорочення викидів від великих спалювальних установок, який окреслює кроки щодо зниження викидів забруднюючих речовин відповідно до стандартів ЄС. Реалізація цього плану є надзвичайно важливою, оскільки поточні викиди в Україні значно перевищують ліміти ЄС, а деякі забруднювачі перевищують допустимі рівні до 80 разів. Ця прогалина підкреслює масштаб виклику, з яким стикається Україна під час переходу до більш екологічних практик, і нагальну потребу в ефективних змінах політики.

Адаптовані для України Цілі сталого розвитку (ЦСР) на 2015-2030 рр. включають низку завдань, пов'язаних із захистом навколишнього середовища. Ці цілі узгоджуються з міжнародними рамками та спрямовують зусилля країни щодо пом'якшення зміни клімату, зменшення забруднення та підвищення екологічної стійкості. Зокрема, ці цілі зосереджені на покращенні якості води та повітря, зменшенні відходів та підвищенні енергоефективності, що є важливим для покращення стану довкілля в Україні та її здатності виконувати міжнародні зобов'язання.

Національна стратегія управління відходами в Україні, розрахована до 2030 року, є ще одним важливим компонентом екологічного планування в країні. Він окреслює заходи щодо зменшення утворення відходів, сприяння переробці та створення ефективної системи управління відходами. Крім того, Україна прийняла концепцію циркулярної економіки, заохочуючи скорочення, повторне використання та переробку матеріалів для мінімізації відходів і споживання ресурсів.

Відповідно до національної стратегії Україна також проводить значні реформи в енергетичному секторі. Енергетична стратегія країни до 2035 року наголошує на енергетичній безпеці, ефективності та конкурентоспроможності з акцентом на зменшенні залежності від викопного палива та сприянні відновлюваним джерелам енергії. Ця стратегія має важливе значення не тільки

для захисту навколишнього середовища, але й для зменшення вразливості України до коливань цін на енергоносії та зовнішнього геополітичного тиску.

З 2010 року в Україні діє Основа державної екологічної політики, яка окреслює ключові пріоритети та дії щодо екологічного майбутнього країни. Ця основа визначає напрямок удосконалення систем екологічного оподаткування з метою зменшення забруднення та сприяння сталим методам ведення бізнесу.

Оподаткування забруднення: Уряд запропонував різні заходи щодо реформування екологічного оподаткування, зокрема щодо контролю забруднення. Ці пропозиції спрямовані на посилення правил виробництва, зберігання, транспортування та споживання небезпечних речовин, які негативно впливають на навколишнє середовище та здоров'я населення. Підвищуючи податковий тягар на екологічно шкідливу діяльність, уряд сподівається стимулювати бізнес до впровадження екологічно чистих технологій і практики. Ідея полягає в тому, що підвищуючи екологічні податки, підприємства будуть стикатися з вищими витратами на забруднювальну діяльність, що спонукатиме їх інвестувати в екологічно чистіші альтернативи.

Економічні інструменти управління відходами: Національна стратегія управління відходами також визначає запровадження економічних інструментів для запобігання утворенню небезпечних відходів. Ці інструменти можуть включати додаткові податки чи збори на продукти, які важко переробити або які завдають шкоди навколишньому середовищу. Мета полягає в тому, щоб зменшити утворення відходів у джерелі та сприяти більш стійким моделям споживання.

Ставки екологічного податку: На необхідності збільшення ставок екологічного податку неодноразово наголошували екологи. Хоча нинішні ставки вважаються недостатніми для досягнення необхідного рівня змін, підвищення цих ставок може допомогти змінити бізнес-практику в бік більш стійких моделей. Однак таке підвищення має бути обережним, щоб уникнути небажаних наслідків, які можуть завдати шкоди економіці, таких як закриття підприємств або втрата робочих місць у ключових галузях.

Запровадження суворіших екологічних норм і податкових ставок без комплексного системного підходу може призвести до кількох негативних результатів. Серед них:

Зниження ділової активності: вищі екологічні податки можуть призвести до втрати підприємств дозволів або ліцензій, особливо якщо вони не можуть дозволити собі відповідати новим вимогам. У деяких випадках підприємства можуть навіть бути змушені закритися, що зменшує загальну економічну активність.

Вищі ціни для споживачів: Підприємства, які стикаються з вищими операційними витратами через підвищення екологічних податків, можуть перекладати ці витрати на споживачів, що призведе до підвищення цін на товари та послуги. Це може знизити купівельну спроможність споживачів, особливо домогосподарств з низькими доходами.

Безробіття: закриття чи скорочення підприємств через збільшення фінансового тягаря екологічних податків може призвести до підвищення рівня безробіття, особливо в секторах із високим рівнем забруднення.

Ризики для енергетичної та промислової безпеки: реструктуризація галузей для відповідності суворішим екологічним стандартам може загрожувати енергетичній та промисловій безпеці. Якщо підприємства скоротять свою діяльність або закриються взагалі, це може вплинути на доступність основних товарів і послуг.

Враховуючи ці ризики, вкрай важливо, щоб Україна запровадила збалансований підхід до екологічного оподаткування. Хоча підвищення ставок є необхідним для заохочення відповідальності за навколишнє середовище, це має відбуватися поступово та разом із заходами підтримки для бізнесу, щоб перейти до більш екологічної практики. Зокрема, уряд міг би заохочувати підприємства до модернізації виробничих процесів, наприклад, пропонуючи екокредити або гранти на впровадження чистих технологій.

Для ефективного функціонування системи екологічного оподаткування необхідно забезпечити цільове та ефективне використання коштів. Ці кошти

мають бути виділені на проекти, які безпосередньо стосуються екологічних проблем, таких як очищення від забруднення, розвиток відновлюваної енергетики та поводження з відходами. Крім того, уряд має створити прозору систему для відстеження того, як ці кошти витрачаються, щоб уникнути зловживання та забезпечити підзвітність.

Більше того, система екологічного оподаткування має бути розроблена не лише для збільшення доходів, але й для стимулювання модернізації бізнесу та технологічних інновацій. Надаючи фінансові стимули та підтримку підприємствам, які інвестують у чистіші технології, уряд може створити більш стійку та конкурентоспроможну економіку.

Екологічна політика України розвивається відповідно до внутрішніх потреб і міжнародних зобов'язань. Однак існуюча система екологічного оподаткування не є повністю ефективною для досягнення поставлених цілей. Він не виконує належним чином компенсаторну, стимулюючу та фіскальну функції. Щоб вирішити цю проблему, уряд має підвищити ставки екологічного податку, покращити розподіл податкових надходжень і заохотити бізнес приймати більш стійкі практики. Для цього потрібен комплексний, збалансований підхід, який враховує ризики для економіки та забезпечує підтримку бізнесу, який переходить на більш чисті технології. Роблячи це, Україна може рухатися до більш сталого майбутнього, узгодженого з міжнародними екологічними цілями та здатного долати екологічні виклики XXI століття.

3.3 Рекомендації щодо модернізації податкової системи для сприяння екологічній безпеці

Модернізація податкової системи України з метою сприяння екологічній безпеці є надзвичайно важливим завданням, враховуючи сучасні екологічні виклики. Нинішня система екологічного оподаткування в Україні демонструє недостатню ефективність у зборі коштів та фінансуванні природоохоронних

заходів. Вона поступається багатьом європейським країнам як за обсягами доходів, так і за часткою в загальних податкових надходженнях. Це створює загрозу для екологічної стабільності країни та обмежує можливості вирішення екологічних проблем.

Сучасний стан екологічного оподаткування в Україні потребує суттєвого перегляду. Наприклад, надходження від екологічного податку складають лише 0,5–1,3% від загальних податкових доходів, що значно менше порівняно з показниками інших європейських країн, таких як Німеччина чи Польща, де ця частка досягає 4–8%. Це вказує на те, що українська система оподаткування не виконує належним чином стимулюючої функції для зменшення впливу на навколишнє середовище. Крім того, основний акцент у нинішній системі зроблено на оподаткування виробництва енергії та утилізації відходів, але ці сфери не охоплюють всієї екологічної проблематики.

Одним із ключових напрямів модернізації податкової системи України має стати розширення бази екологічного оподаткування. Це передбачає запровадження нових податків, які враховуватимуть усі основні джерела забруднення. Наприклад, доцільним кроком було б впровадження податку на викиди вуглецю, який є важливим інструментом у багатьох країнах ЄС. Такий податок може стати потужним стимулом для зменшення викидів парникових газів, що сприятиме досягненню цілей щодо декарбонізації економіки. Крім того, необхідно переглянути ставки існуючих екологічних податків, зробивши їх більш диференційованими залежно від обсягу забруднення, виду діяльності та її впливу на довкілля.

Окрім розширення бази оподаткування, важливо забезпечити цільове використання отриманих коштів. У європейських країнах доходи від екологічних податків значною мірою спрямовуються на фінансування екологічних проектів та заходів. Наприклад, у Німеччині та Франції надходження від таких податків перевищують витрати на охорону довкілля в 2–3 рази, що дозволяє інвестувати у сучасні технології та інфраструктуру. В Україні ж значна частина екологічного податку не використовується за

призначенням, що обмежує ефективність його впливу. Для вирішення цієї проблеми необхідно створити чіткий механізм розподілу та контролю за використанням коштів, забезпечуючи їх спрямування на проекти з відновлення екосистем, розвиток відновлюваної енергетики та модернізацію систем утилізації відходів.

Ще одним важливим аспектом модернізації є стимулювання переходу підприємств до використання екологічно чистих технологій. Це може бути досягнуто шляхом надання податкових пільг для компаній, які впроваджують заходи з енергоефективності та скорочення викидів. Такий підхід дозволить зменшити навантаження на довкілля та одночасно сприятиме економічному розвитку за рахунок впровадження інновацій. Наприклад, у Польщі підприємства, що інвестують у сучасні екологічні технології, отримують суттєві податкові преференції, що стимулює їх до активних дій у цьому напрямі.

Важливим інструментом для стимулювання екологічної відповідальності є запровадження системи торгівлі квотами на викиди парникових газів. Така система вже довела свою ефективність у країнах ЄС, де вона дозволяє зменшувати загальний обсяг викидів за рахунок економічних стимулів. В Україні впровадження подібної системи може стати важливим кроком до інтеграції у європейський ринок вуглецевих квот та сприяти залученню інвестицій у екологічні проекти.

Окрім економічних стимулів, необхідно приділити увагу інформаційній та освітній роботі. Багато підприємств та громадян не усвідомлюють значення екологічного оподаткування для забезпечення сталого розвитку. Проведення кампаній з інформування про переваги екологічно відповідальної поведінки, а також навчання підприємців щодо можливостей отримання податкових пільг за впровадження екологічних технологій, сприятиме підвищенню екологічної свідомості суспільства.

Необхідно також враховувати регіональні особливості під час розробки екологічної податкової політики. Різні регіони України мають різний рівень

забруднення та екологічних проблем, тому податкова система повинна бути адаптивною до цих особливостей. Наприклад, у регіонах із високим рівнем промислового забруднення доцільно встановлювати підвищені ставки екологічних податків, а в регіонах із низьким рівнем забруднення — спрямовувати ресурси на розвиток екологічного туризму та збереження природних ландшафтів.

Реформування податкової системи має супроводжуватися посиленням контролю за дотриманням екологічного законодавства. Нині в Україні часто спостерігається недостатній рівень виконання природоохоронних норм, що обумовлено слабким контролем з боку державних органів. Запровадження сучасних технологій моніторингу, таких як автоматизовані системи контролю за викидами, дозволить забезпечити більш ефективний контроль за дотриманням екологічних стандартів.

Ще одним напрямом модернізації є інтеграція екологічної податкової політики в загальну стратегію сталого розвитку країни. Це передбачає тісну взаємодію між різними секторами економіки, такими як енергетика, транспорт, сільське господарство та промисловість. Наприклад, у транспортному секторі можна запровадити податки на транспортні засоби з високим рівнем викидів, одночасно надаючи пільги на придбання електромобілів. У сільському господарстві доцільно стимулювати використання органічних добрив та екологічно безпечних методів ведення господарства.

Успішна реалізація модернізації податкової системи потребує комплексного підходу, що включає як економічні, так і правові, організаційні та соціальні заходи. Важливо забезпечити широку підтримку з боку бізнесу, громадськості та міжнародних організацій. Співпраця з Європейським Союзом та іншими міжнародними партнерами може стати важливим джерелом досвіду та ресурсів для впровадження реформ.

Отже, модернізація податкової системи України з метою сприяння екологічній безпеці є важливим елементом переходу до сталого розвитку. Вона дозволить не лише зменшити негативний вплив на довкілля, але й сприятиме

економічному зростанню та інтеграції України у міжнародне співтовариство. Для цього необхідно забезпечити розширення бази екологічного оподаткування, підвищення ефективності використання отриманих коштів, стимулювання впровадження екологічно чистих технологій та посилення контролю за дотриманням екологічних стандартів. Тільки за умови комплексного підходу та активної взаємодії всіх зацікавлених сторін Україна зможе досягти суттєвих результатів у сфері екологічної безпеки.

ВИСНОВКИ

Екологічна безпека визначається як стан захищеності навколишнього середовища, який забезпечує оптимальні умови для життя, здоров'я та розвитку суспільства. В контексті податкової політики екологічна безпека набуває особливого значення, оскільки фіскальні механізми можуть впливати на формування екологічно орієнтованої поведінки бізнесу та громадян. Наприклад, встановлення екологічних податків може сприяти скороченню шкідливих викидів, використанню чистих технологій і раціональному використанню природних ресурсів. Таким чином, екологічна безпека має бути інтегрована в загальну стратегію розвитку податкової системи, оскільки вона є ключовим елементом сталого розвитку.

Податкова політика відіграє провідну роль у забезпеченні екологічної безпеки через створення стимулів для скорочення екологічного навантаження. Застосування "зелених податків" і механізмів фіскального регулювання дозволяє державі впливати на екологічну поведінку підприємств і населення. Наприклад, податки на викиди вуглекислого газу мотивують скорочувати обсяги шкідливих речовин у атмосферу, тоді як податкові пільги для підприємств, що впроваджують енергоефективні технології, сприяють модернізації промисловості. Роль податкової політики полягає не лише в зборі доходів, але й у формуванні відповідального ставлення до довкілля.

Податкові механізми є важливим інструментом для досягнення цілей сталого розвитку, оскільки вони спрямовані на економічне стимулювання екологічно дружніх дій. Наприклад, екологічні податки на ресурси чи викиди стимулюють раціональне використання природних ресурсів і зменшення впливу на довкілля. Успішна реалізація податкових механізмів вимагає чіткого правового регулювання, прозорості та ефективного адміністрування. Крім того, податкові стимули, такі як субсидії чи пільги для розвитку відновлюваних джерел енергії, можуть допомогти країнам досягти амбітних екологічних цілей.

Податкова політика України в екологічній сфері залишається малоефективною через відсутність комплексного підходу та недостатню мотивацію суб'єктів економічної діяльності. Екологічні податки часто розглядаються як джерело фіскальних надходжень, а не як інструмент впливу на екологічну поведінку. Недосконалість адміністрування податкових механізмів, обмеженість ресурсів для підтримки екологічних ініціатив, а також низька екологічна свідомість громадян створюють додаткові бар'єри. Для підвищення ефективності необхідно переглянути структуру екологічного оподаткування, посилити моніторинг і контроль за витрачанням коштів.

Ключові галузі економіки, такі як енергетика, транспорт, сільське господарство та промисловість, суттєво впливають на стан довкілля. Неєфективна податкова політика в цих секторах часто призводить до значних екологічних збитків. Наприклад, недостатні податкові стимули для впровадження екологічно чистих технологій у промисловості сприяють збереженню застарілих методів виробництва. Також у транспортному секторі відсутність пільг для електромобілів та податків на старі автомобілі з високими викидами перешкоджає модернізації. Вирішення цих проблем потребує посилення взаємозв'язку між податковою політикою та довгостроковими екологічними цілями.

Міжнародний досвід свідчить, що екологічне оподаткування ефективно працює в країнах з високим рівнем екологічної свідомості та стабільною економікою. Наприклад, у Швеції та Норвегії введено високі податки на викиди CO₂, що стимулює інвестиції в альтернативну енергетику. У Німеччині "зелений тариф" для відновлюваних джерел енергії сприяв значному збільшенню частки сонячної та вітрової енергії. Китай використовує субсидії для стимулювання електромобілів. Ці приклади показують, що екологічна податкова політика є дієвим інструментом для зменшення негативного впливу на довкілля.

Адаптація міжнародних практик до умов України вимагає врахування економічної ситуації, рівня екологічної свідомості та державних пріоритетів.

Наприклад, високі податки на викиди CO₂ можуть бути малоефективними через обмежену платоспроможність підприємств. Натомість, пільги для підприємств, які впроваджують енергоефективні технології, можуть стимулювати модернізацію без надмірного навантаження на економіку. Важливим кроком є створення пілотних проєктів, які дозволять оцінити ефективність адаптованих механізмів перед їх масштабним впровадженням.

Реформування податкової політики повинно базуватися на принципах стимулювання, прозорості та інтегрованості. Основними напрямками реформ є введення прогресивних екологічних податків, створення фондів підтримки екологічних проєктів, а також запровадження податкових пільг для "зелених" підприємств. Перспективним є також розвиток партнерства між державою та бізнесом у сфері фінансування екологічних ініціатив, що дозволить знизити тиск на бюджет і забезпечити сталий розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шульга Т. М. Становлення і розвиток екологічного оподаткування в Україні / Т. М. Шульга // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 6-3. – Том 2. – С. 68–70. – С. 69.
2. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України» № 32 від 21 січня 2015 р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/32-2015-%D0%BF>
3. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України» № 275 від 19 квітня 2017 р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF>
4. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку проведення та оплати робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку підприємств, установ, організацій та громадян-підприємців, які отримали такі дозволи» № 302 від 13 березня 2002 р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/302-2002-%D0%BF>
5. Указ Президента України «Про Положення про Державну санітарно-епідеміологічну службу України» № 400/2011 від 6 квітня 2011 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/400/2011>
6. Водний кодекс України, редакція від 18.12.2017. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80>
7. Постанова Кабінету міністрів України «Про Державну фіскальну службу України» № 236 від 21 травня 2014 р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF>

8. Податковий кодекс України, редакція від 01.01.2018. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

9. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо перегляду ставок деяких податків і зборів» № 5503-VI редакція від 20.11.2012. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5503-17>

10. Закон України «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» № 1166-VII редакція від 27.03.2014. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/1166-18/ed20140327>

11. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» № 909-VIII редакція від 24.12.2015. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/909-19/paran497>

12. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році» № 1791-VIII редакція від 20.12.2016. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/1791-19/paran52>

13. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році» № 2245-VIII редакція від 07.12.2017. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/2245-19/paran313>

14. Семерак, О. Протягом року лише одне підприємство скористалося екокредитом на модернізацію виробництва / О. Семерак // Міністерство екології та природних ресурсів України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://menr.gov.ua/news/31608.html>

15. Семерак, О. Кожні дві години в Україні помирає 3 людини через поганий стан довкілля / О. Семерак // Міністерство екології та природних ресурсів України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://menr.gov.ua/news/31775.html>

16. Паризька угода, 12.12.2015, Ратифікація від 14.07.2016. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_161

17. Директива 2010/75/ЄС Європейського Парламенту та Ради про промислові викиди (інтегроване запобігання та контроль забруднення) від 24 листопада 2010 року. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/file/33301.docx>

18. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про Національний план скорочення викидів від великих спалювальних установок» від 8 листопада 2017 р. № 796-р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/796-2017-%D1%80>

19. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року “Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність”» від 18.08.2017 № 605-р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80>

20. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища» від 31 травня 2017 р. № 616-р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/616-2017-%D1%80>

21. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року» від 8 листопада 2017 р. № 820-р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80>

22. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року», Прийняття від 21.12.2010. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>

23. Семерак, О. Ставка екологічного податку в Україні має бути суттєво підвищена / О. Семерак // Міністерство екології та природних ресурсів України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://menr.gov.ua/news/31503.html>

24. Environmental taxes // Eurostat. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/environment/environmental-taxes>

25. Environmental tax statistics // Eurostat. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Environmental_tax_statistics

26. Шевченко І. В. Екологічне оподаткування: зарубіжний досвід і Україна / І. В. Шевченко // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 2 (31). – С. 55–60.

27. Договір про заснування Європейського співтовариства. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_017

28. General Union Environment Action Programme to 2020 «Living well, within the limits of our planet». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1d861dfb-ae0c-4638-83ab-69b234bde376>

29. Europe 2020: A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>

30. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», редакція від 01.01.2002. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12/ed20020101>

31. Закон України «Про державний бюджет України на 2006 рік», редакція від 01.01.2006. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3235-15/ed20020101>

32. Податковий кодекс України, від 02.12.2010 р. №2755& VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua) (дата звернення 04.04.2020) 54

33. Самусевич Я.В., Солодуха М.В., Оцінювання ролі екологічного оподаткування в забезпеченні національної безпеки держави на засадах сталого розвитку. Вісник ХДУ. Серія «Економічні науки», №36. 2019.

34. Самусевич Я. В. Дослідження впливу екологічних податків на показники сталого розвитку суспільства [Електронний ресурс] / Самусевич Я.В., Солодуха М. В., Теницька І. А. // Електронне наукове фахове видання «Економіка та суспільство» / Мукачівський державний університет – Мукачево, 2017. – Випуск № 13. – С. 938-945.

35. Самусевич Я.В. Особливості розвитку екологічного оподаткування в Україні та світі / Я.В. Самусевич, М.В. Солодуха, І.А. Теницька // Проблеми і перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції (23 листопада 2017 р., м. Суми). – Суми : Сумський державний університет, 2017. – С. 301-306.

36. Самусевич Я.В., Семенова А.Ю., Солодуха М.В. Макроекономічні детермінанти ефективності екологічних податків. Вісник СумДУ. Серія «Економіка», №1. 2019.

37. Самусевич Я.В., Солодуха М. В., Теницька І.А. Типологізація екологічних податкових реформ з урахуванням світового досвіду їх реалізації. Причорноморські економічні студії. 2019. №40. С. 172-176.

38. Самусевич Я.В., Солодуха М.В., Теницька І.А. Перспективи реформування системи екологічного оподаткування в Україні з урахуванням досвіду ЄС. *Інфраструктура ринку*. 2018. №25. С. 579-586.

39. Солодуха М.В., Теницька І.А., Фінансові наслідки екологічних порушень для бізнесу: вітчизняний та зарубіжний досвід. Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами: Зб. Матеріалів II Всеукр. науковопрактичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Київ: КНЕУ, 2018. С.611-614

40. Бутко, М., Мінін І. Інституційні засади модернізації податкової системи України. *Економіст*. 2013. № 6. С. 7-10.

41. Мединська, Т. В., Керод Т. Р. Податкова політика на регіональному рівні в умовах децентралізації. *Суспільні трансформації і безпека: людина, держава, соціум*. 2018. № 61.

42. Возний А. В. *Наукова парадигма податкової політики*. Diss. Тернопіль, ЗУНУ, 2023.

43. Покатаєва, О. В., Томарева-Патлахова В. В. Практика державної податкової політики екологізації в умовах реалізації сталого економічного розвитку. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. № 1. С. 124-133.

44. Мартинюк І. Екологізація податкової політики як важливий напрям розвитку країни. *Економіка та суспільство*. 2020. № 22. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/48>

45. Литвин В. В. Інструментарій реалізації механізмів державної податкової політики в Україні : дис... кан. н. з держ. упр. : 25.00.02. Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет. Дніпро, 2019. URL : https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/7527/1/dis%20%D0%9B%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%B8%D0%BD-1-19_merged.pdf.

46. Коцко Т. А. Мальцев Т. В. Модернізація підприємства як передумова забезпечення його конкурентоспроможного розвитку. *Сучасні підходи до управління підприємством*. 2021. № 6. С. 11-25.

47. Юрій, С. І., Крисоватий А. І., Кошук Т. В. Сучасні тенденції розвитку європейського оподаткування та новітня парадигма податкової політики в Україні : Монограф. Тернопіль: ТНЕУ, 2010. 292 с.

48. Чинчик А. А. Інституціональний механізм формування і реалізації податкової політики в умовах трансформації національної економіки : дис... д-ра ек. наук: 08.00.03 / Національна академія управління. Київ, 2022. 377 с.

49. Тропіна В., Гонта О. Соціальні аспекти формування ефективної податкової політики. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2012. № 138. С. 5-8.

50. Нікітішин, А. О. Податкова політика стимулювання розвитку людського капіталу. *Фінанси України*. 2016. № 10. С. 113-127.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Основні зміни у екологічному оподаткуванні в Україні

Назва	Рік	Суть зміни	Нормативні акти
Екологічний податок	1991	Запровадження податку, зарахування коштів у позабюджетні фонди охорони навколишнього середовища місцевих рад	Закон Української РСР «Про систему оподаткування»
Плата за забруднення навколишнього природного середовища	1993	Встановлення плати на основі лімітів	Закон України «Про систему оподаткування»
Розподіл коштів між позабюджетними фондами різних рівнів бюджетів	1994	Введення пропорцій розподілу	Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»
Збір за забруднення навколишнього природного середовища	1996	-	Закон України «Про систему оподаткування»
Утворення Державного фонду охорони навколишнього природного середовища	1998	Формування фонду в складі Державного бюджету	Положення про Державний фонд охорони навколишнього природного середовища
Екологічний експеримент для гірничо-металургійних підприємств	2000	Запуск економічного експерименту	Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»
Завершення експерименту	2002	Закінчення експерименту для гірничо-металургійних підприємств	Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»
Розподіл коштів між бюджетами	2006	Встановлення розподілу коштів в законі про державний бюджет	Закон України «Про державний бюджет України на 2006 рік»

Продовження Додатка А

Визнання розподілу коштів неконституційним	2008	Пропорції розподілу коштів у Законі України «Про державний бюджет» визнано неконституційними	Закон України «Про державний бюджет України на 2008 рік»
Стягнення збору за утворення та тимчасове зберігання радіоактивних відходів	2009	Додавання нового збору за радіоактивні відходи	Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закон України «Про поведження з радіоактивними відходами»
Зміна пропорцій розподілу коштів від екологічного податку	2011	Перерозподіл коштів, окрім тих, що йдуть на радіоактивні відходи	Податковий кодекс України, Бюджетний кодекс України
Зміни в пропорціях розподілу коштів від екологічного податку	2013	Зміна пропорцій розподілу коштів від екологічного податку між бюджетами	Бюджетний кодекс України
Зміна пропорцій розподілу коштів	2014	Подальші зміни в пропорціях розподілу	Бюджетний кодекс України
Зміна пропорцій розподілу коштів	2015	Продовження змін пропорцій розподілу	Бюджетний кодекс України
Зміна пропорцій розподілу коштів між міськими бюджетами	2016	Коригування пропорцій розподілу	Бюджетний кодекс України
Зміна пропорцій розподілу коштів	2017	Останні зміни пропорцій	Бюджетний кодекс України

Джерело: складено автором на основі [14].